

UJ SZEMLE

10. szám. II. évfolyam.

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Budapest, 1908 május 15.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Alkotmány-utcza 23. szám.

Előfizetési ára: Félévre 12 kor., negyedévre 6 kor. Egyes szám ára 1 kor. Megrendelhető bármely könyvkereskedés után.

Kis imperiálizmus.

Bevezetésünkben szólottunk arról, hogyan kell értelmezni a középeurópai fajok imperiálizmusát, s milyen karaktert ölt itt a nagy kulturfajok hódító törekvése. Fájdalom, a nagy energiával véghezvitt világcsaták itt torzképpé válnak, a kis imperiálizmusok a kis torzsalkodásban kimerülnek és meddővé téve minden haladást, akciójuk eredménye stagnáció. Vagyis, a míg a nagy fajokat imperiálisztikus érzéseik nagy akciókba viszik, addig a középeurópai kis imperiálizmusoknál ezek nem rendelkezvén az akcióhoz szükséges életföltételekkel, ugyanaz az érzés épen az ellenkező hatást mutatja és stagnálásra vezet.

Vizsgáljuk meg már most részletesen és teljes tárgyilagossággal, hogy milyen a monarchia helyzete, a benne élő fajok imperiálizmusa, illetőleg imperiálisztikus törekvései szempontjából. Vagyis más szóval, minő vonatkozásban van egymással e monarchiában a három különböző (magyar, német és szláv) faji evolúció és milyen a három evolúciónak egymáshoz való erő-aránya? Vizsgálódásunk, a mint ezt ismételtén hangsúlyozom, a kifogástalan tárgyilagosság érdekében a rideg analízis alapjára helyezkedik és szárazon úgy igyekszik előadni a tényeket, a mint azokat az egyes nemzetek és népfajok topografikus helyzete feltünteti.

Mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy az osztrák és magyar monarchia területén élő fajokat eröműteni szempontból két osztályba kell sorozni. A dominálók és az alárendeltek osztályába. A domináló fajok azok, a melyek

államjogi viszonylatukban történelmi jogokra és közjogi alapra helyezkednek és épen ezért a többi faj fölött túlsúlyban vannak, az alárendeltek pedig azok a népfajok, a melyeknek nincs közjoguk s ennek folytán nem akarnak adni nekik jogczimet arra, hogy domináló szerephez jussanak.

Domináló fajok.

Domináló (közjogi alapon álló) fajok az osztrák — magyar monarchiában:

1. a német,
2. a magyar,
3. a horvát,
4. a cseh.

A német faj szerepére, a mennyire összefügg az össznémetség presztizsének a hatásával, később fogok rátérni s egyelőre a másik három domináló faj közjogi és tényleges helyzetét, valamint egymáshoz való viszonyát iparkodom megvilágítani.

Magyarok.

E három faj között az elsőbbség kétségtelenül a magyart illeti meg. Nemcsak azért, mert az egész dualizmus a magyar faji imperiálizmuson nyugszik a szlávokkal szemben, hanem azért is, mivel Magyarország évezredes fejlődése során aránylag csekély időközök kivételével érvényre tudta juttatni közjogát és ezzel kapcsolatosan külön államiságát; ellentétben Csehországgal, a melynek megvan a közjoga, de hiányzik közjogában kifejezett államisága; és ellentétben Horvátországgal, a melynek van ugyan közjoga és széles autonómiája, de épen a közjogának értelmében nincs külön államisága.

Magyarország közjogának ereje a «magyar szent korona» elméletében rejlik. Nemzet és királya, ez a kettő együtt a magyar korona, a melynek közjogunk szerint minden magyar honpolgár épen úgy a tagja, mint maga a király. Más szóval a korona, a melyet a magyar király a fejére tesz, nemcsak a királyé, hanem az egész nemzeté és ez a korona nem csupán a királyi hatalomnak, hanem a nemzet és király akaratának együttvéve a szimbóluma.

A szent korona elméletének kettős tendenciája van. Az egyik a nemzetiségekkel, a másik pedig Ausztriával szemben.

A nemzetiségekkel szemben a magyar szent korona fogalmában a szent István koronája alá tartozó összes államlakosok egységét akarja kidomborítani.

Ausztriával szemközt pedig azt fejezi ki, hogy a magyar parlamenttel szemben csakis a magyar király áll. hogy ennél fogva a magyar parlamentnek és Ausztriának egymáshoz semmi közük sincsen és hogy Ausztriával kötött kiegyezéseit Magyarország csak a magyar királlyal köti.

A szent korona eszméjével és tendenciájával függ össze a derivált felségjogok kérdése is. A szent korona tana szerint ugyanis minden jog a szent koronát illeti; a szent korona viselőjét, a királyt, csak annyiban, a mennyiben a nemzet azt ráruházta. Különös jelentősége van ennek a hadügyi felségjognál. A kiegyezési törvény 11. §-a szerint ő felsége alkotmányos felségjogai a vezérlet, vezénylet és belső szervezet tekintetében érintetlenül hagyatnak. A koalíció vezérei, kormányrajutásuk előtt, ebből azt következtették, hogy a királyt e felségjog csak addig illeti, a míg azt tőle újabb törvény el nem veszi.

Ezzel szemben a király néhai Andrássy Gyulára hivatkozott, a ki szerint e jogok a parlament hatásköre alól egyáltalán kivételnek. A Gross-Oesterreich tárgyalása során meggyőződhetünk arról, hogy az osztrák közjog a király álláspontján van. A míg a magyar közjog szigorúan ragaszkodik ahhoz, hogy az államfő személye jogilag (mint magyar király

és mint osztrák császár) kettő, addig az osztrák közjogászok viszont görcsösen ragaszkodnak ahhoz, hogy az uralkodónak a magyar álláspont szerinti kettős jogi személyisége nonsens és ez a személy csak egy.

A derivált felségjogok kérdésének épen ezért oly országokban van jelentősége, a hol nincs nemzeti király. Mint pl. Magyarországon, a hol ugyan a magyar király, de tulajdonképpen mégis az osztrák császár áll a magyar parlamenttel szemben. Az olyan elméletnek, mint a szent korona tana, csak az eredményekben lehet meg az igazolása.

Szent István koronájának elmélete a magyar imperiálizmus tana, a melylyel szemben a magyarországi nemzetiségek viszont azt állítják, hogy szent István koronája épen ellenkezőleg az összes nemzetiségek föderatív egyesítésének a szimbóluma.

Magyarországon az államfői jogok is egészen más színben tűnnek föl, mint olyan országban, a hol nemzeti király van.

Aggodalmas Magyarországon pl. a király kezdeményezési, szentesítési és házfelosztási joga. A mi nevezetesen a szentesítést, illetőleg a szentesítés megtagadását illeti, igaz ugyan, hogy a király vétőjével esetleg szembe helyezkedhet az egész nemzet és ez alkalomadtán, úgy lehet, bonyodalmakra vezethetne, azonban a mindenkor magyar kormány bölcs lojalitása Tisza Kálmán óta eliminálja ezt a vészes lehetőséget olyképp, hogy egyáltalában nem terjeszt másnemű törvényjavaslatot a parlament elé, csak, a melyhez a király már előzőleg megadta elvi hozzájárulását. E lojalis taktika viszont formalizmussá süllyeszti bizonyos fokig a magyar parlamentarizmust s azt bizonyos fokig formalizmussá süllyeszti, mert a kormány teljesen a maga kezébe ragadván a törvényjavaslatok kezdeményezési jogát, a mindent lenyűgöző pártfegyelem és párturalom segítségével jóformán nevetségessé tette az egyes képviselők kezdeményezési jogát. Ily körülmények közt a parlament a királyi akarat és az ezt képviselő kormány játékszerévé válván, ebből a fonák helyzetből támadtak a hovatovább oly veszedelmesekké

fajult obstrukciók. A közjogok (parlamentaris) gyakorlásának ilyszerü visszacságai között szinte természetes, hogy az amúgysem őszinte 1867-iki kiegyezésnek fontos passzusai körül nemzet és királya közt örökös és meddő kontroverzia támadt s a magyar állami szuverenitás legfőbb attributumai, a gazdasági önállóság, az önálló bank, önálló hadsereg és külön külképviselet, ma sokkal inkább elmérgesedett kérdései a politikának, mint 1867-ben, a mikor a dinasztia s a nemzet közt létrejött béke szemfényvesztésének hatása alatt ezek a dolgok a jövő reményében némileg háttérbe szorultak. A magyar nemzet közjoga ezeréves állami önállóságra tekinthet vissza, de elvitázhatatlan, hogy ez az állami önállóság az 1867-iki kiegyezés erőtlensége folytán nem egy tekintetben csak a papiroson szerepel.

Csehek.

A csehek mégis irigykedve tekintenek Magyarországra, mint a dualisztikus szupremácia részére. Csehországnak tudniillik egész közjoga csak papiroson van meg, mint história; mert állami önállósága Mária Terézia óta (1749) elkoboztatott. Mária Teréziának 1749-iki államcsinyjéig ugyanis Csehországban a törvényhozás, igazságszolgáltatás meg a többi állami kormányzati teendő számára a cseh udvari kancellária szolgált legfőbb hatóságul. Kifelé egyedül a cseh udvari kancellária juttatta kifejezésre a királyi akaratot törvényhozásban és közigazgatásban. Önálló volt, független a többi udvari kancelláriától, a melyekkel mindannyiszor tárgyalt, valányszor közös rendszabályról volt szó. Egészen 1749-ig tehát a cseh közjog korlátlanul érvényben volt. Mária Terézia azonban megszüntette a cseh udvari kancelláriát az ő abszolutisztikus akaratából, a cseh és az osztrák tartományok közös legfőbb igazságügyi fórumot kaptak s a cseh és az osztrák tartományokra nézve minden törvényhozói és közigazgatási hatalmat a császári közös direktorium egyesített magában. A cseh királyság történeti, önálló egyéniségét az állami funk-

ciókban elnyomták s így a cseh közjog minden tartalom nélkül való maradt. Mindezek betetőzéseül 1867-ben, a mikor Magyarország állami önállósága, bár nem is őszintén, biztosított, Csehország véglegesen az osztrák örökös tartományok centralisztikus kötelékében maradt.

Könnyen érthető, hogy a cseh nemzet nem nézte közömbösen ezt az elnyomatást és politikai közjogászai, nevezetesen Palacki, újabban Kramarz, minden eszközt megragadtak a végből, hogy Bécsnek centralisztikus irányával szemben bebizonyítsák a cseh közjog igazát s a cseh-szláv faji törekvések energiáját. Működésük nem is maradt eredmény nélkül, mert ma már a csehekben sokkal jobban kifejlődött a nemzeti öntudat, mint azelőtt.

Csehország, a mely észak felé a legexponáltabb a német Dranggal szemben s fejlett iparánál s így gazdagságánál fogva úgyszólván legszámottevőbb része Ausztriának, ugyancsak tevékenyen kiveszi a maga részét a szláv imperialisztikus áramlatból. A dolog természete hozza magával, hogy Csehország a német-magyar dualisztikus keretben nem érvényesítheti faji aspirációit, mert a kiegyezés magyar koncepcziója ragaszkodik Ausztria egységéhez, a mivel a csehek kicsinyítve érezvén magukat, teljes erővel küzdenek e theória ellen.

Következésképp, noha a csehek kezdetben a magyar nemzeti ambíciók érvényesülésétől várták a maguk közjogi helyzetének javulását s így szimpatizáltak a magyarokkal, ez a szimpathia a koalíció szeparatisztikus jelszavaitól ellenséges indulattá vált bennük.

Ez az ellenséges indulat az utóbbi időben messzemenő magyarellenes propagandára ragadta a cseheket, a kik most a magyarországi tótokat izgatják.

Bár a cseh ipar jelentékeny részben táplálkozik a magyar nyerstermelésből, Csehországban most akkora a magyargyűlölet, hogy egy odavaló előkelő pénzintézet a politikai viszonyokra s a szláv népeknek Magyarországon való «elnyomására» hivatkozással visszaküldte egy budapesti bank címleteit, mert — úgy-

mond — magyar czimletek elhelyezésére a cseh vevők közt ma semmi kilátás sincsen.

Horvátok.

A cseheknél sokkal kedvezőbb eredménye volt az 1867-iki magyar-osztrák kiegyezésnek Horvátországra nézve (1868-iki magyar-horvát kiegyezés). Magyarország állami szuverenitására azonban ez a magyar-horvát kiegyezés nem kevésbé volt végzetes mulasztásokkal teli, mint az 1867-iki magyar-osztrák kiegyezés. A míg az osztrák-magyar kiegyezésben Deák szükre szabta Magyarország állami önállóságának attributumait, addig viszont a magyar-horvát kiegyezésben a magyarok tulajdoságosan tág teret engedtek a horvát faji aspirációknak, a melyeknek legitim voltát Plivenic és követői később épen e kiegyezés szövegének bizonytalanságából és hézagaiból igyekeztek és igyekeznek kimagyarázni.

Horvátország (vagyis Horvát-Szlavon- és Dalmátországok, a melyek közül azonban az utóbbi egyelőre csak Ausztria közigazgatása alatt van, noha jogilag Magyarországhoz tartozik) e kiegyezésben teljes autonómiát kapott; független országgyűlést, a mely a magyar országgyűlésen saját kebeléből képviselteti magát. Összekötő kapocs Horvátország s a magyar anyaország közt a bán, a kit a magyar miniszterelnök előterjesztésére nevez ki vagy ment föl állásától a magyar király s a kinek (t. i. a bánnak) kormánytényeibe a magyar kormánynak bizonyos beavatkozási joga van; valamint horvát miniszter, a ki a magyar kormánynak a tagja s mint ilyen, összekötő szerv a magyar kormány és a horvát bán között, a kinek tényeit ellenőrzi.

A horvát ultra közjogának álláspontja az, hogy Horvátország jogilag csupán perszonal unióban van Magyarországgal s minden, a mi magyar részről ezt perhorreszkálja, bitorlás. Az 1868-iki magyar-horvát kiegyezés szövegének a hibája, hogy e föltevések horvát szempontból részben legitimeknek tüntethetők fel.

Ez a kiegyezés tudniillik a törvény bevezető szakaszában határozottan kimondja ugyan,

hogy «miután Horvát- és Szlavonországok századok óta mind jogilag, mind tetteleg szent István koronájához tartoztak» s ezzel autentikusan rámutat Horvátországnak Magyarországra irányában való alárendelt közjogi helyzetére, de mégis ugyane törvénynek 1. §-a már egészen mást mond, a mikor:

«Magyarország, Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok *egy és ugyanazon* állami közösségé»-ről beszél.

2. §-a.

«Állami közösség»-et és *összetartozás-t* (tehát már *nem szent István koronájához* való tartozást) hangoztat.

3. §-a.

«Magyarországnak s Horvát-Szlavon- és Dalmátországoknak *egy és ugyanazon* törvényes képviselété»-ről (egy és ugyanazon) törvényhozásáról s a végrehajtást illetőleg *közös* kormányzatáról tesz említést.

Ennek a könnyelmű szövegezésnek a következménye, hogy az autonóm horvát-szlavon-dalmát országos kormány kinevezéséről hozott (1869. II. (horvát) autonóm törvény 2. §-a (t. i. a magyar-horvát kiegyezést, valamint a magyar országgyűlésen Horvátországra vonatkozólag azóta hozott törvényzikkeket a horvát autonóm országgyűlés — a magyar-horvát kiegyezés magyar koncepcziója szerint automaticé, horvát közjogi felfogás szerint azonban csak spontán — szintén beiktatja) így nevezi a *magyar* kormányt:

«A közös *magyar-horvát-szlavon-dalmát* miniszterium.»

Mintha Magyarország nem is Magyarország, hanem «közös» Magyar-Horvát-Szlavon-Dalmátország volna!

A magyarországi liberális párturalom idejében kormányzó horvát bánok tussoló rendszere mindamellett nem engedte túlsúlyra ezeket az ultrákat. Ezek azonban a magyar koalíciónak a fiumei rezoluczionistákkal való kaczerkodásától vérszemet kapva, a magyarországi liberális többség bukása után ők is megbuktatták Horvátországban a magyarbarát nemzeti pártot és azóta a horvát kormányzatban teljes felfordulást okoznak. Bár

Horvátország a XII. század óta közjogilag és tényleg egyaránt Magyarországhoz tartozik, a horvát koalíció ma Horvátországnak közjogilag külön államiságát hirdeti és a gyakorlatban az önálló horvát királyságot követeli, a melyhez még a Horvátországgal szomszédos Muraközt, Magyarország belső területét is ki akarja szakítani az anyaországból.

A horvát-szerb koalíció (Horvátország harmadfél milliónyi lakosságának ugyanis, 1905-ik évi adatok szerint, 61.1%-a horvát, 25.2%-a pedig szerb, míg a német fajra 5.80% s a magyarra 4.20% esik) ily értelmű kiáltványt intézett Horvátország horvát-szerb népességéhez, alkotmánytiprónak deklarálja báró Rauch horvát bánt; s a királyhoz intézett memorandumban pedig a horvátok azt kívánják, hogy a bánt, a kit Magyarország miniszterelnökének előterjesztésére nevez ki a király, a horvát országgyűlés jelölhesse ki nevezésre. A mi már körülbelül egyértelmű volna legalább gyakorlatilag Horvátország külön államiságával.

Hogy Horvátországban a horvátok és az ott élő szerbek között nincs meg és hogy miért nincs meg a teljes harmónia, erre majd utóbb, a szerb törekvések tárgyalásánál fogunk kiterjeszkedni.

Egyelőre csak annyit, hogy a horvát-szerb koalíció ma teljes erővel dolgozik Magyarország ellen; s e tekintetben, a mi szintén nevezetes, az ausztriai délszláv képviselők is támogatják.

Ausztriának jó a magyar imperiálizmus a szlávok fékmentartására, de mihelyst ez az imperiálizmus (a mint azt a magyar koalíció jelszavaiból gondolni lehetett) szeparatiztikus jellegűvé válik, ugyancsak Ausztria játssza ki ellenünk ütőkártyául a tulajdon szlávjainkat. E máris továbblépett szeparatiztikus szellő miatt fordul most Magyarország ellen a domináló fajok közül a horvát és a cseh, külön-külön más ideálokért hevülve, csak a magyar nemzet ellen való agyarkodásban működve együtt.

Mind e fajoknál, melyeknek közjogi aspirációit most bemutattak, az egész természete-

sen hatalmikérdés. Ha a történelmi jog elegendő volna a nemzeteknek a szabadságra és függetlenségre, akkor Csehország is önálló királyság lehetne Horvátország is a magyar koronának a horvátok részéről is elismert kiegészítő része volna, Magyarország is önállóbb és hatalmasabb lehetne, mint ma. A fajok elhelyezkedése egymás mellett és egymás fölött azonban nem a közjogtól függ, hanem az egész az erő kérdése, amelylyel az illető faj ilyen, vagy amolyan pozíciót tud kieroszakolni magának a többi faj között vagy fölött. Ez pusztán hatalmi kérdés, amelynél a történelmi jogok csupán arra valók, hogy a hatalmi tényeknek megadják a legitimitás látszatát. De a fajoknak e tülekedésében semmiesetre sem az lesz a győztes, a kinek több legitim érve van az elsőbbségre, hanem az, a ki intellektuális és gazdasági fölényével (a fegyveres megoldás Közép-Európában már idejét múlta) jobban tud érvé nyesülni.

Alárendelt fajok.

Az osztrák és magyar monarchiában élő alárendelt fajok a következők:

1. a román (magyarországi és bukovinai),
2. a lengyel (ausztriai),
3. a ruthén (galicziai és magyarországi),
4. a tót (magyarországi),
5. a szlovén (ausztriai),
6. a horvát (az ausztriai),
7. a szerb (magyarországi, horvátországi osztrák és boszniai),
8. az olasz (ausztriai és fumei),
9. a szász (a magyarországi),
10. a sváb (magyarországi).

Vegyük sorjára őket.

Románok.

A magyarországi románok pópái, tanítói és a politikus agitátorok buzgalma következtében Dákóromániáról álmodoznak. A ki nem álmodozik, azt behajjtják a dákóromán álomba anyagi eszközökkel. Az agitáció itt ugyanis kitűnő szervezetű, mert elsősorban pénzügyi alapra bázisozódik. Maga a román

nép szegény, földhöz ragadt és igénytelen. Mesterségesen kell tehát izgatni, s erre a legjobb argumentum a nyomor és a leg-hathatósabb eszköz a pénz. Magyarországon, élükön a nagyszebeni «Albina» takaré- és hitelintézettel százhuszonnyolcz román pénzintézet dolgozik a dákoromán eszme érdekében, körülbelül 145 millió korona tőkével és átlag 750—780 millió korona évi forgalommal.

Ezek a pénzintézetek, a melyeknek legjobb ügynökei a román pópák, százezrekre menő tömeget tartanak anyagi függésben, tehát az intézeteket vezérlő dákoromán eszme befolyása alatt. Sajnos, ez a román tőke igen sok értékes magyar elem fölött is diszponál, s a hol csak szerét ejtheti, ráteszi a kezét a magyar birtokra. Romániai iskolákban a romániai közoktatásügyi kormány jóváhagyásával ma már olyan térképek vannak használatban, a melyek Magyarország jelentékeny részét, vagyis egész Erdélyt és tizenhat magyar vármegyét egészen a Tiszáig s ezenkívül Ausztriából Bukovinát és Oroszországból Besszarábiát Dákórománia jogos birtoka gyanánt tüntetik föl.

A magyarországi románság vezetői gyakorlati szempontból egyelőre az erdélyi románság autonomiájával is beérnék. Természetesen jól tudják, hogy e terv megvalósítására a magyarországi román nép egymagában nem képes és így protektorra van szükség. Ezt a protektort azonban, legalább nyíltan, nem kereshetik a román királyságban, mert ezáltal provokálnák a dynasziát, a mi egész kalkulussukat elronthatná. Így tehát a magyarországi románság számára nem marad más hátra, mint hogy a dynasztia égisze alatt a Gesamtmonarchie eszméjének szolgálatába szegődve próbálják elérni a céljukat. Ennek a gondolatnak a szolgálatában áll az az idea, a melyet a balázsfalvi görög-katholikus (román) érsek hivatalos lapja, az «Unirea» 1908 elején Bukarestből küldött levél alakjában közölt, hogy t. i. a magyarországi és ausztriai (bukovinai) görög-katholikus és görög-keleti oláhokat egyetlen egyházi főhatóság alatt kellene

egyesíteni s ezáltal a két ország románjai se felekezeti, se egyházi közigazgatás dolgában ne legyenek többé kettéválasztva. Nyilvánvaló, hogy ez a felekezeti és hierarchiai egyesítés alkalmas lehetne az osztrák — magyar monarchia románságát beletolni egy előre elképzelt Gesamtmonarchie keretei közé.

És, hogy osztrák részről a románok — talán éppen gesamtmonarchisztikus szimpathiájuknál fogva — kegyben vannak, annak kicsiny, de nem jelentőség nélkül való jele például az is, hogy a delegációban egy delegátus már 1908 kezdetén meginterpellálta Aerenthal külügyminisztert az említett romániai dákoromán iskolai térképek dolgában s a külügyi kormány április végéig egy lépést sem tett ebben az irányban. Holott a hasonlóképen Magyarország területi integritása ellen irányuló szerb térképek ellen (mert ez a sok alárendelt faj mind térképet rajzol az ábrándjairól) már eljárt.

A románok és Ausztria közt eképpen titkos paktum lévén, a román kérdés csupán Magyarországon és Magyarország erdélyi részében aktuális, mert a bukovinai románok úgyszólván Ausztriához tartozván, nem is fészkelődnek.

Lengyelek.

A galicziai lengyelek álma a régi lengyel királyság visszaállítása. Mivel azonban Orosz- és Porosz-Lengyelországban az államhatalom egyaránt leigazza, vexálja s lehetőleg mindenükből kiforgatja a testvéreiket, a galicziai lengyel nemességnek egyetlen reménysége Ausztria. Ettől vár mindent, tehát egyelőre hű a monarchiához. Galicziában a lengyelek kezében van a földbirtok s a lengyel nemesek valósággal zsarnokoskodnak a velük együtt élő rutkéneken (kis-oroszok), a kik a földművelő elemet alkotják, hogy a markukban tarthassák őket. És az osztrák kormányzat e tekintetben határozottan segédkezet nyújt a lengyeleknek, a kiket ezáltal lekötölez és függő helyzetbe hoz a Gesamtmonarchisztikus ideákkal szemben.

Ruthének.

A lengyel földbirtokos osztály politikailag, gazdaságilag, kulturálisan egyaránt elnyomja a tekintélyes kisebbségben levő (3,376.000 főnyi) galicziai ruthén, tehát szintén szláv pórságot. Minden jogából kitúrja, minden érvényesülésből kisémmizi, minden haladástól elzárja. Ez neki, mint uralkodó osztálynak elsőrendű anyagi érdeke. A legutóbbi választásokon (az általános választójog alapján) roppant atrocitások történtek a ruthén parasztság ellen; ez idézte elő a ruthén zavarásokat, a melyeknek tüze azután átragadt a ruthén egyetemi ifjúságra is. A gyűlöletet csak fokozta, hogy a hatóságok kegyetlen retorziót alkalmaztak a forrongó diáksággal szemben. A diákság, a mely a békés ó-ruthén párttal szemben az ú. n. ukrainai új-ruthén pártához tartozik (ez az 1654-ben megszűnt ukrainai fejedelemség visszaállításáról szó terveket) és az egész ruthénség minden gyűlöletét egyesíti magában, végre véres jelét adta elkeseredésének: 1908 április 13-án egy Szi-cynski nevű ruthén diák agyonlőtte Potocki András galicziai helytartót.

A lengyel-ruthén antagonizmus e merénylettel aligha ér véget, legfőljebb új fázisba jut; de mindenesetre figyelemre méltó, hogy a Galicziában élő és egymásra utalt két szláv fajt milyen vad gyűlölködésre tudja ragadni a szociális érdekből táplálkozó faji imperiálisztikus törekvés.

A mi a *magyarországi* ruthéneket illeti, itt az orosz agitációról kell beszélni. A magyarországi ruthéneket a nép katolikus volta eddig megóvta az orosz befolyástól. Három év óta azonban megkezdődött közöttük a görög-keleti hitre való térítés munkája. Ez természetesen orosz kézre vall: először át-téríteni (helyesebben: visszatéríteni, mert a ruthének csak harmadfél száz év előtt léptek be a görög-keleti hitről a katolikus egyház kebelébe) a népet az orthodox vallásra, azután a vallás és a papság erejénél fogva észrevétlenül megnyerni a nagy-orosz propagandának. Ez az orthodox-orosz térítés azonban mégsem veszedelmes abból az egyszerű okból,

hogy az orosz protektorátust a szláv népek csak addig fogadják szívesen, a míg tudatlanok; a mikor azonban a civilizáció már kinyitja a szemöket, akkor már csak addig nézik jó szemmel az orosz, a meddig hasznot remélnek tőle; egyébként pedig hátat fordítanak neki. Így lenne ez alkalmasint a ruthénekkal is az orosz befolyás alatt.

Tótok.

A magyarországi tót nemzetiségi kérdés épp úgy, mint a román és a ruthén kérdés, elsősorban szociális jellegű, mert a nép nehéz gazdasági helyzetéből fakad. Ebből kovacsoltak azután az agitátorok mesterségesen nemzetiségi, vagyis faji kérdést. Magyarország felvidékén, különösen Liptóme gyében a papság és a tót intelligencia körében már régóta (1873) fészket vert a pánszlávizmus; az agitáció azonban — egy-két zajosabb esetet kivéve — hosszú időn át inkább a kulisszák mögött működött. Az utóbbi időkben azonban az ifjú pánszlávok ragadták magukhoz a vezetést s ezek már vakmerő nyíltsággal lépnek föl. Ezek provokálták a szerencsétlen csernovai vérengzést is. Az ifjú pánszlávok ugyanis 1907 nyarán a lubacsovici fürdőben végre elfogadták a csehektől éveken át felkínált barátságot. Itt a tót urak elpanaszolták a cseheknek, hogy eddigelé minden fegyverük, a mit az egységes magyar állameszme ellen akartak elsütetni, csütörtököt mondott s akkor adták nekik a csehek állítólag azt a jó tanácsot, hogy «Csináljatok botrányt!» Olyan botrányt, a mely miatt megalkothassuk a cseh-tót egységet, s a melylyel egész Európa előtt igazolhassuk az eljárásunkat. Nos, ennek a botránynak eszelték ki a pánszláv izgatók a sajnálatos csernovai zendülést. Azóta a csehek, a kik a koalíció imperiálisztikus színezetében is veszélyeztetve látják a maguk közjogi helyzetének javulását, egészen nyíltan uszítják Magyarország ellen a tótokat, a kiket különben Oroszország részéről sem mulasztanak el, a mikor csak alkalom kínálkozik, a pánszláv eszme varázsával izgatni a magyarok ellen. E kettős mozgató erő hatása alatt

tehát a pánszlávizmus most hatalmasan lábra kapott a tótok között. Cseh- és Morvaország 715 városában, illetőleg községében ugyanegy napon és ugyanazon programmal 730 népgyűlést rendeztek, valamennyit a csernovai események és általában a magyarországi tótok és a többi nem magyarokú nemzetiségek üldöztetése ellen szóló tiltakozásképpen. Prágában *cseh-tót egység* című, állítólag kultur-egyesület alakult az «elnyomott tót testvéremzet» érdekében. Ennek a pánszláv propagandának a feje Ledohovszky gróf olmützi kanonok. Ugyancsak Prágában nagy pánszláv értekezlet volt, a melyen a többi közt arról volt szó, hogy a cseh «Szokol» adjon ki olyan térképet, a mely *a magyarországi tót vidékeket és Cseh-, Morvaországokat egység gyanánt tüntesse föl, hogy — úgymond — minden tót ember tudja, hová tartozik.* Ugyancsak Prágában «Nase Slovensko» címmel havi folyóirat indult meg, azzal a bevallott czéllal, hogy «a magyarországi tótság érdekeit» szolgálja s erre nézve külön programot is adott ki. Egyúttal pedig — a mit már nem vall be — hogy cseh iparral, cseh irodalommal, csek munkaerővel mindenképp elősegítse a cseheknek a tót vidéken való terjeszkedésüket és így successive kiszorítsa az érvényesülésből a tótokat. Ezenkívül cseh ügynők, a hol lehet, összevásárolják a tót földeket. Vagyis a cseh a tótok protegálása közben végeredményben nem annyira a pánszláv, mint inkább a cseh imperialisztikus törekvéseknek óhajt áldozni a magyar Felvidéken. A mivel szemben — mint a szláv fajok egymás irányában való jogosult bizalmatlanságának egyik bizonyosságát — érdekes fölemlíteni, hogy a mikor a csernovai zendülés után a csehek közt mozgalom indult meg, hogy az áldozatul esett tótok árváit Csehországban neveltessék, akkor Hlinka, a tót vezér, kijelentette, hogy ezt a mozgalmat nem helyesli, s hogy «a tátravidéki gyermek maradjon csak a tótságon! Szükséges, — úgymond — hogy *ilyen fontos kérdésben nagy megfontolással járjanak el.* Bizzák az árvákat a nagy tót férfiak vezetésére!»

Az összetartás cseh és tót közt tehát csak addig terjed, a míg a magyarokat támadják. De, a mint maguk közt vannak, a cseh szívesen kiszorítaná tulajdon fészkeből a tótot, a tót pedig nem meri rábízni gyermekei nevelését a csehekre. Ilyen összetartó ereje van a pánszláv eszmének.

(Folytatjuk.)

BLASKOVICH SÁNDOR.

Az 1875-ik évi Tisza-féle fuzió története.

(1)

Bevezetés.

Mindössze 33 év előtt történt az a sokak által és sokszor emlegetett 1875-iki fuzió, midőn az akkori Deák-párt és balközép-párt egyesült, kormányt alakított és az így létrejött kormánypart «szabadelvűpart» név alatt egész az 1905-ik évben végbement általános választásokig megtartotta parlamenti többségét. Csak 33 év előtt történt meg ez a politikai esemény és ez alatt az aránylag rövid idő alatt a nagyközönség úgy elfelejtette azon esemény létrejövetelének körülményeit és előzményeit, mintha az már valamikor nagyon régen történt volna.

Azok, a kik erről az eseményről írnak, vagy arról beszélnek, a legkülönbözőbb fel-fogással ítélik meg azt és csupán abban az egyben találkozik ez a sokféle vélemény, hogy senki sem iparkodik e kérdést tüzetesen tanulmányozni, hanem mindenki a dolog könnyebb végéhez áll és egyetlen nézőpontra helyezkedve, a legridegebb egyoldalúsággal, a legtöbb esetben igaztalanul, sőt igen gyakran a tények tudatos, vagy öntudatlan elferdítésével, az események indokainak meggyanúsításával ítélik meg, vagy ítélik el azt a hazánk közéletében minden tekintetben nagy jelentőségű politikai eseményt.

Az egyik bíráló nem lát abban az eseményben egyebet, mint egy közönséges elvtagadást. A balközéppárt a Tisza Kálmán által felállított és az 1872-ik évi márczius 10-én ezen párt által tartott országos pártértekezlet által is elfogadott, úgynevezett

«bihari pontok»-ban foglalt program alapján állt. Ezen program az 1867: XII. törvénycikkben megállapított közjogi helyzet némely pontjának megváltoztatását, a delegációk eltörlését, Magyarország pénzügyi és kereskedelmi függetlenítését és a haderő magyar részének egészen a magyar kormány és törvényhozás hatósága alá való rendelését kívánta, tehát a mostani terminologia szerint azt lehetne mondani: a personál unió alapján állott. Ezen párttörekvéssel szemben a parlament nagy többségét képező Deák-párt határozottan és szívósan ragaszkodott az 1867: XII. törvénycikkben foglalt kiegyezés változatlan fentartásához.

És midőn az események akként alakultak, hogy az ország ezen két nagy pártjának egyesülése elkerülhetetlenül szükségessé vált, sőt e pártok tagjaira nézve az egyesülés jóformán hazafiúi kötelességnek volt tekintendő, akkor nagyon természetes, hogy a kisebbséget képező balközép e nagy többségben levő Deák-párttal csak úgy egyesülhetett, csak akként fuzionálhatott, ha a kisebbség felfüggeszti programjának az 1867-iki kiegyezés megváltoztatására irányzott törekvéseit. Ez volt az az elvtagadás. Ez volt az az akkori idők óta szállóigévé vált «az elveknek szegre akasztása». Lehet a balközép-pártnak a fuzióba ilyen módon való bemenetelét akár a legszigorúbban bírálni, de ez a bírálat csak akkor lesz helyes, csak akkor lesz igazságos, ha az illető nemcsak magát a tényt, hanem annak előzményeit, fejlődését és kifejlődését, tehát összes *valódi* indokait mind számításba veszi és ezek összességéből vonja le az így önként kifejlődő végső következtetést.

Mások ismét a maguk egyoldalú felfogásával úgy ítélik meg a balközép-pártnak a fuzióba való bemenetelét, hogy azt csak az idézte elő, hogy a balközép-párt a hét évig tartott eredménytelen ellenzékiskedés ideje alatt «kiéhezett», hatalomra vágyott és hogy ezt elérhesse: feladta elveit. Tehát ezen felfogás szerint az elvtagadás meg van súlyosítva az önzéssel, a hatalomravágyással való

megvádolással. Ez egy olyan kicsinyes és ferde, vagy roszakaratú felfogásból eredő vád, hogy a ki annak a fuziónak a létrejöttét, annak a történetét csak némi részben is tanulmányozza, az kénytelen belátni, hogy ezt a vádat minden elfogulatlanul, logikusan gondolkozó bírálónak el kell ejteni.

Vannak azután azon idők és azon események bírálói között olyanok is, a kik a kérdést úgy fogják fel, ezt a történelmi eseményt úgy interpretálják, mintha az a balközép-párt által kezdeményezve, csak váratlanul rögtönözve jött volna létre, mintha az a Deák-párt legnagyobb részének roszalásával, sőt ellenzésével találkozott volna, vagy legalább is meglepetést okozott volna a Deák-párt kebelében. A kik ezt a kérdést így tárgyalják, azok meglehetősen egyoldalúsággal csak az esemény legutolsó momentumát tekintik, egyáltalán nem foglalkoznak az esemény előzményeivel és így egy hibás nézőpontból indulnak ki, miért is felfogásuk hibás volta miatt bírálatukban csak helytelen, igazságtalan következtetésekre juthatnak.

Ilyen különböző és mindig hibás egyoldalú felfogások és megítélések következtében valóban elérkezett már az ideje annak, hogy ez a kérdés, politikai közéletünknek ez a mindenestre nevezetes eseménye végre teljesen megvilágítva legyen. Az idő halad. Naponta fogy azoknak a száma, a kik amaz eseményeknek élő tanújai és ha azt az eseményt, annak pragmatikus történetét nem világítják meg azok, a kik amaz eseményeknek nemcsak élő szemtanúi voltak, hanem az események alakulásaiban némi részt is vettek s így az esemény kifejlődésének részleteit ismerik, akkor a már most is sok irányban kifejlődött egyoldalú felfogások és bírálatok lassankint mint elfogadott igazságok mennek át a köztudatba s ez által közéletünknek az a nevezetes mozzanata örökidőkre ferde, vagy legalább is egyoldalúan igazságtalan világitásban fog állani az utókor előtt. Ez pedig, mindentől eltekintve, már csak azért is helytelen volna, mert akkor a sok egyoldalú felfogás között nehéz lenne az eligazodás és

azon idők, azon események igaz történetét alig lehetne megírni.

Az 1872—75-iki országgyűlésen képviselő voltam és így a fuzió idejében a közéletnek egyik nagyon szerény tagja valék. Nem álltam a homloktérben, az események alakulására döntő befolyásom nem volt, de azok az események szemem előtt, sőt némi részben szerény közreműködésemmel folytak le. Ismerem a kérdés előzményeit, ismerem a végső kialakulásnak, a fuzió létrejöttének fejlődési részleteit. És miután ezen esemény pragmatikus történetének megírására az enyémnél avatottabb toll ekkorig nem vállalkozott, azt hiszem, hogy kötelességet teljesíték akkor, midőn minden elfogúltság, minden részrehajlás nélkül leírom azon eseménynek, az 1875-iki pártfuziónak előzményeit, fejlődését, létrejöttét, szóval igaz történetét.

Ennek az eseménynek a leírásánál nem befolyásol engem az, hogy a fuzió létrejövésének idejében tagja voltam a balközép-pártnak.

Az a párt már 33 év előtt megszűnt, az akkor volt elvtársak nagyrésze az öröknyugalom honába költözött, tehát a régi balközép-pártnak úgy egyéni, valamint pártfegyelmi kötelékei rám nézve már rég megszűntek s egyáltalában nem zavarhatnak engem abban, hogy azon események történetét teljes tárgyilagossággal megírhassem. A volt balközép-pártnak még életben levő tagjait, azokat a velem együtt megöregedett egykori elvtársaimat, valamint a volt Deák-pártnak még élő tagjait is teljes készséggel elfogadom bírálóimul, sőt állításaim ellenőrei gyanánt; csak azt az egyet kérem tőlük, hogy valamint én minden ellenszenvet mellőzve írom meg e rövid munkámat, úgy ők is minden rokonszenvből és minden ellenszenvből kibontakozva, az azóta eltelt hosszú idő alatt megváltozott viszonyok között netalán megváltozott politikai nézeteik mellőzésével gyakorolják bírálatukat. Én teljes tárgyilagossággal tényeket, eseményeket mondok el. Ők is hasonló tárgyilagossággal ellenőrizték, hogy azok a tények, azok az ese-

mények valóban úgy történtek-e, valóban úgy következtek-e egymás után.

Az előzmények.

Az alkotmány visszaállítása után 1867-ben megalakult magyar felelős miniszterium átvette az ország kormányzását, de Magyarország közviszonyait olyan elhanyagolt állapotban találta, hogy azon helyzetnek minden irányban való javítását minden irányban és haladéktalanul meg kellett kezdeni.

A közlekedési viszonyok nyomorúságos állapotban voltak. Csak az osztrák államvasút, a tiszai vasút és a déli vasút vonalai voltak kiépülve, ezek mindenike magas kamatbiztosítást élvezett és a biztosított s nagyrészen a magyar állam pénztárából fizetett kamatokat a három vasútnak leginkább külföldiekből álló részvényesei kivitték a külföldre. A magyarországi részvényesek által megépített pest-losonczy vasútnak csak egy része volt még kiépítve s a részvénytársulat a bukás szélén, jóformán felszámolás alatt állott.

A népnevelés és a közoktatásügy szintén a legnagyobb mértékben el volt hanyagolva, azt az abszolút-kormány állami támogatásban csak ott és csak annyiban részesítette, a hol és a mennyiben valamely iskolát az átnémetesítés, a germanizálás céljaira fel tudta használni. És ilyenek voltak a közállapotok minden irányban, az ország egész területén.

Ezt a helyzetet még súlyosabbá tette az, hogy a közadók és általában a közszolgáltatások nagyon hiányosan folytak be az állampénztárba. A 18 évig tartott abszolút-kormányzás alatt jóformán hazafias kötelesség volt az állami adók késedelmes beszolgáltatása. A nagy közönség ezt annyira megszokta, hogy az alkotmány visszaállítása után is az adózók csak lassan szoktak rá az adójuk pontos befizetésére s az adóhátralékok minden esztendőben milliókra menő nagy összegekre rugtak.

Ilyen viszonyok között a megalakult felelős, alkotmányos magyar kormánynak kétszeresen nehéz volt a helyzete. Egyrésztől

iparkodni kellett a közélet minden irányában fenforgó hiányok megszüntetésére az ország kormányzásának összes ágazataiban, másrésről gondoskodni kellett azokról a halaszthatatlanul szükséges közgazdasági beruházásokról, melyeket az abszolút kormányok az eltelt 18 év alatt nemcsak elhanyagoltak, de valósággal szándékosan, sőt célzatosan elmulasztottak.

Mindezekhez azonban pénz, sok pénz kellett. Az ország közjövödelmei az ország kormányozási költségeit fedezték volna, sőt még a beruházások nagyon mérsékelt fokozatos eszközlésére is jutott volna azokból a közjövödelmekből, de a 67-iki kiegyezéssel elvállalt terhek nagy mértékben megzavarták azt az egyensúlyt. Az az évenként fizetni kötelezett 30 millió forint, a mivel az úgynevezett közös adósság törlesztéséhez Magyarország hozzájárul és az úgynevezett közös kiadásoknak már akkor is magasan megállapított kvótája úgy agyonnyomta az ország pénzügyi állapotát, hogy a kinevezett magyar kormánynak egyik legelső cselekedete az volt, hogy a halaszthatatlan beruházások eszközölhetésére megkösse az ország első államadósságát s felvegye a 60 milliós úgynevezett vasúti kölcsönt.

Ennek a kölcsönnek a kamatai is emelték a költségvetést és szaporították a deficitet, elannyira, hogy csakhamar kénytelen volt az állam a deficit megszüntetése céljából újabban egy 54 milliós kölcsönt kötni; de ezzel a költségelőirányzati hiányok csak ad hoc lettek elenyésztetve; csakhamar hasonló célból ismét 30 milliós kölcsönt engedélyezett a törvényhozás. Ezeket a kölcsönöket mind csak igen alacsony árfolyammal s magas kamattal lehetett megkötni, mert Magyarország hitele az államadósságok folytonos szaporítása és a deficit folytonos emelkedése következtében a külföldi nagy pénzcsoportok előtt folytonosan hanyatlott.

Mikor pedig a kormány 1871 végén beterveztette az 1872-ik évre szóló költségelőirányzatot és az a pénzügyi bizottság megállapítása szerint 44.050,000 frt hiánnyal záró-

dott, akkor a Deák-pártban is emelkedtek hangok arra nézve, hogy ezt nem lehet így a végtelenbe folytatni; ilyen nagy és ilyen állandó deficitet a Magyarországnál sokkalta gazdagabb államok sem bírnak meg s ha ez még tovább is így megy, Magyarország el nem kerülheti az állami tönkrejutást.

Egyes képviselők magán-körben, magánbeszélgetések közben sokat foglalkoztak e kérdéssel, de végre is, a mint akkor mondani szokás volt: »a számok kérlelhetetlen logikája nem engedett» s magában a Deák-pártban is egyesek a rendszerváltoztatás szükséges voltát kezdték hangoztatni.

Az indokolt aggodalom folyton növekedett s ezen aggodalmak közepett a Deák-párt egyik kiváló tagja: Szentkirályi Móricz 1872 január elején azon eszmével lépett a nyilvánosság elé, hogy szükség van egy olyan középpártra, melybe a Deák-párt és a balközép-párt tagjai egyesülnének s olyan kormányt alakítanának, a mely kormány képes legyen az országot a bekövetkezett veszedelmesen nehéz helyzetből kisegíteni. Erre első sorban azt tartotta szükségesnek, hogy a balközép-párt hagyjon fel a közjogi ellenzéki-séggel és teljes egészében elfogadva a 67-iki kiegyezést, egyesüljön a Deák-párt illető tagjaival. Nagyon önként következett erre a felszólalásra Jókainak «A Hon» hasábjain közlött azon felelete, hogy hát alakítson a Deák-párt a saját kebeléből egy olyan kormányt s azt a Szentkirályi által jelzett hazafias irányban a balközép közjogi programja mellett is készséggel támogatja.

Szentkirályi ezen felszólalása csak azért bír némi nevezetességgel, mert bizonyítékul szolgál arra, hogy az elkövetkezett nehéz viszonyok között a Deák-párt kebeléből jött az első felhívás az erők egyesítésére, a Deák-párt és a balközép-párt között való fuzióra. És midőn a szintén előkelő deákpárti politikus, Prónay József is a Szentkirályi Mór álláspontjára helyezkedett, midőn ezeken kívül egy reformpárt alakításának a szükséges voltát is kezdték hangoztatni, mindez csak azt bizonyította, hogy a Deák-párt kebe-

leben is vannak olyanok, kik az adott viszonyokkal nincsenek teljesen megelégedve.

A Deák-pártban, különösen az annak akkor úgynevezett «vezérkarában» meglehetősen rossz szemmel nézték az ilyenén mozgólódásokat. Az a párt még addig nem vívott valami erős csatát a vele szembenálló ellenzéki pártokkal. Megszokta már a maga többségének érvényesítését és az ellenzék argumentumaira a következetesen kompakt leszavazással válaszolt. Igaz, hogy a kiegyezési törvények létrejötte óta akkorig nagyobb elvi jelentőséggel bíró kérdések nem fordultak elő s a kérdések megvitatása, az előterjesztett javaslatok megszavazása egészen simán ment. Ez a körülmény elbizakodottá tette a kormányt. Azt hitte, hogy az ő többsége mindent megszavazhat. De csakhamar meggyőződhetett a kormány az ellenzék erejéről.

Az 1869-ik évi ápril 20-ikára összehívott országgyűlés megnyitása alkalmával elmondott trónbeszédben érintve volt az 1848-iki választási törvény revíziójának a szükséges volta. Az ide vonatkozó törvényjavaslatot a kormány kellő időben is előterjeszthette volna, de éppen a többségében való nagy bizodalom, vagy elbizakodottság következtében, azon javaslat előterjesztését az 1872-ik év elejére, tehát az 1872-ik évi ápril 20-án lejáró országgyűlés utolsó idejére hagyta.

Ezen törvényjavaslat tárgyalását az osztályok február 5-én kezdték és az ellenzék részéről indítványozott módosítások mellőzésével a tárgyalást pár nap alatt be is fejezték. Február 10-én már az osztályok előadói-ból alakult központi bizottmány is megkezdte a javaslat tárgyalását s azt február 14-én befejezve, Szapáry Gyula a központi választmány előadója mutatta be a képviselőházban s annak érdemleges tárgyalását a február 20-iki ülés napirendjére tűzte ki a képviselőház. Ekkor azonban még a bankkérdés tárgyalása tartott s a választási törvény tárgyalását két nappal később, február 22-én kezdték meg.

A tárgyalásnál Szapáry Gyula központi előadó volt az első szónok, a ki hosszú be-

szédben ajánlotta a javaslat elfogadását. Utána Tisza Kálmán beszélt s kimutatta, hogy a javaslatban megállapított cenzus mellett a választók száma nagy arányban fog fogyni s azon határozati javaslatot nyújtja be, hogy utasítsa a ház a kormányt, hogy a választásokra vonatkozó adatokat alapul véve, azok alapján és azokkal együtt még ezen ülés alatt új javaslatot mutasson be. Kijelenti egyszersmind, hogy ezen javaslat elfogadása szégyenfolt lenne a parlamenten. Beszédjét azzal fejezi be, hogy ha azok, a kik e javaslatot pártolják, magukat reformereknek és szabadelvűeknek nevezik, akkor egy későbbi jövőben minden elfogulatlan ember erre csak vagy azt mondhatja, hogy Magyarországon volt egy kormány és egy párt, mely nem tudta azt, hogy mit tesz e szó «reformer» és azon szó «szabadelvűség», vagy azt mondhatja, hogy volt egy kormány és egy párt, mely elég ügyes volt reform czímén, a szabadelvűség köpenye alatt csúsztatni be az ország alkotmányába a reakció mérgét.

Tisza után Tóth Vilmos belügyminiszter védelmezte a javaslatot, azután Irányi Dániel az általános szavazatjog törvénybe ígterését sürgette; majd Schwartz Gyula az írni-olvasni tudás, tehát az úgynevezett értelmi cenzus mellett minden 20 évesnél idősebb önálló embernek választói jogot követelt. Ezen álláspontok egyike vagy másika mellett érveltek az ellenzéki szónokok. A kormánypárt részéről csak nagyon lazán védték a javaslatot. Az általános vita 12 napig tartott. Márczius 5-én volt a szavazás. A horvát képviselők nem szavaztak. A javaslatot általánosságban elfogadta 182, nem fogadta el 140. Tehát a javaslat mellett 42 többség volt.

Ezen szavazás megtörténte után Helfy Ignác bejelentette a kormánynak és a többségnek, hogy ha a választásoknál előforduló vesztegetések ellen a kormány nem terjeszt be olyan törvényjavaslatot, a melyik a választási törvényvel egyidejűleg lép életbe, akkor ebből a választási törvényjavaslatból soha nem lesz törvény. Tehát a magyar parlament első obstrukciójának a bejelentése Helfy Ignác-

tól ered. A belügyminiszter azt válaszolta Helfynek, hogy a vesztegetések ellen nincs szükség új törvényre, mert az iránt a házszabályok rendelkeznek. Nem is lett ilyen törvényjavaslat bemutatva és a rákövetkező napon, márczius 6-án megkezdődött a magyar parlament első obstrukciója.

Az agyonbeszélés a törvényjavaslat címénél kezdődött. A címhez hozzászólt az ellenzék minden tagja. Voltak éjjeli ülések, voltak permanens ülések. A kormány és a többség minden áron keresztül akarta hajtani a javaslatot, de nem érhetett célra. Minden ülésben voltak tömeges interpellációk, közbevetett indítványok és határozati javaslatok, úgy, hogy a cím felett való vita márczius 6-ikától április 12-ikéig tartott. Ekkor belátta a kormány, hogy április 20-ikáig, a mikor az országgyűlésnek vége lesz s a képviselők mandátuma megszűnik, a törvényt letárgyalatni nem képes s a javaslat tovább való tárgyalásától elállva, megtörtént a törvényjavaslat címére a szavazás. Beadatott mellette 181, ellene 137 szavazat s így a cím 44 szótöbbséggel lett elfogadva.

Tóth Vilmos a javaslatának illetően bukása felett hosszú beszédet tartott. Az eseményben a parlamentárizmus bukását látta és valószínűleg a legközelebbi általános választásokra célozva, azt jövendölte, hogy az ellenzék meg fogja még banni ezt az eljárást.

Három nappal később április 15-én Somsich Pál, a képviselőház elnöke megtartotta búcsúzó beszédjét. A szép beszéd alaphangjából kitűnt, hogy Somsich egyúttal az elnöki állástól is búcsúzott, mert neki is tudomása volt arról, hogy a Deák-párt szenvedélyesebb tagjai leginkább az ő erélytelen elnökségének tulajdonítják az ellenzék obstrukciónak sikerültét s így Somsich már akkor tisztában volt az iránt, hogy ha az új választásnál kap is mandátumot, az összejövendő új képviselőháznak már nem ő lesz az elnöke.

Április 16-án a király trónbeszéddel zárta be a három nap híján az egész három évet kitöltött azon országgyűlést, mely tulajdon-

képpen a három év múlva bekövetkezett fuziónak a magját elhintette.

(Folytatjuk.)

Dr. OLÁH GYULA.

Politikai perspektívák.

(Befejező közlemény.)

III.

A magyar állam szempontjából az általános választói jognál is nagyobb jelentőségű probléma Ausztriával való viszonyunk jövő alakulása. A kiegyezés ügyének hosszú vajúdása, melyből végül a szerződéses forma született meg, e viszonyunk lazulásának le nem tagadható tünete.

Az a tény pedig, hogy a perszonális unió alapján álló függetlenségi párt a magyar parlamentben többségre jutott, azt látszik bizonyítani, hogy a magyar nemzet egésze óhajtja az Ausztriával való közösség új alapokra fektetését, illetőleg a mint utóbb látni fogjuk, annak ebből folyó felbontását. Az általános választói jogról szóló fejtegetéseimben említettem azokat az érveket, a melyekkel be lehetne igazolni, hogy ez még nem bizonyítja a nemzet többségének állásfoglalását. De feltéve, hogy a függetlenségi párt többségre juttatásával a magyar nemzet politikai meggyőződését juttatta kifejezésre, éppenséggel nincs kizárva, hogy e szakítás káros voltát bebizonyíthassam.

Jól tudom, hogy a mai politikai kérdések között ennél népszerűtlenebb tételt nem is igen találhattam volna. Biztos vagyok abban is, hogy ezen meggyőződésemnek elvi ellensei: a hazaáruló címmel sem fognak fukarkodni. De a koalíció hatalomra jutása óta oly sok, ellenzéki korában honárulásnak minősített, elvet látott el az ő tizenhárom próbás hazafiságának szankciónak, hogy a hazaáruló jelző az ő szájukban alig jelent mást, mint merészséget, szembehelyezkedni a koalíció elveivel.

Tételemet elméleti alapon akarom kifejteni, lehetőleg menten a napi politika apró-cseprő, jobbadán személyes érdekeltségéből, vagy párt-

szempontból fakadó elfogultságától. Ha a doctinaireség vádjától így nem is maradok megkímélve, mégis helyesebbnek vélem e kérdéseket állami fejlődésünk alapmotivumainak világításában fejtegetni. Politikai életünk sivárságának és meddőségének egyik főokát ugyanis abban látom, hogy politikai irodalmunk, a napi érdekű kérdések felszinen maradó taglalására vesztegeti el minden erejét és ezért állami életünk válságaiban nélkülözük az elmélet iránytűjét.

*

Magyarország és Ausztria állami összeköttetése, eltekintve a korábbi ideiglenes kapcsolatokról, immár 400 esztendő. Ez az érdekszövetség különböző formában, a történeti események legváltozatosabb alakulásai között, megállotta a helyét. Szándékosan mondom érdekszövetségnek, mert a történelem tanúsága szerint nemzetek között csak egyező létérdekük tud maradandó kapcsolatot létesíteni. Az állam élete ugyanis éppen olyan törvényszerűségek alapján folyik le, mint akár az egyes emberé. Azok ugyan, kik az egyes konkrét esetekben a történet irányzóinak érzik magukat, nem látják ezt a szükségszerűséget, melynek kényszerítő hatalma alatt cselekszenek ép úgy, mint az egyes ember nem érzi meg akaratainak determinált voltát; de azért nem kevésbé bizonyos, hogy öntudatlan eszközei egy rejtett mozgató erőnek.

Magyarországnak Ausztriával való összeköttetése Ausztria és a Habsburgokra való ráutaltságából hajtott ki. Magyarország 500 éven keresztül önállóan, minden idegen támasz nélkül meg tudott állani, mert a körülötte támadt birodalmak belső gyengeségük-nél fogva nem folytathattak extenzív politikát és egyébként is nem lévén kellőképpen szervezve, erőben mögötte maradtak.

A XVI. század kezdete az európai nagy birodalmak keletkezésének ideje. Ebben az időben sikerül a német császároknak végleg kibontakozni a római pápa befolyása alól. Ilyen módon Spanyolországra is támaszkodó Habsburgok erejüket teljesen terjeszkedő

politikára fordíthatták és hatalmuk körébe keleti Európát is bele akarták vonni. Hogy ez nem sikerült teljes mértékben, annak főoka az volt, hogy keleten a török császárság világhódító terveivel kerültek szembe. Magyarország tehát a török imperialistikus politika és a Habsburgok érdekszféráinak kereszteződésébe esett. A gyenge királyai alatt züllésnek indult, erejét önmagában, belső egyenetlenségeivel felemészítő ország nem tudott volna megállani e két hatalom örlő kövei között, szétzúzódás nélkül.

Az ország egyik fele, mely inkább Ausztria felé gravitálta a Habsburgokat, másik fele nemzeti fejedelmek névleges uralkodása mellett a törököt választotta fennmaradása támaszául. A két hatalom állandó versengése óvta meg hazánkat az egyikbe, vagy a másikba való felszivódás veszedelmétől. Végül a Habsburgoknak nagy anyagi és emberáldozatok árán sikerült az ország egységét helyreállítaniok.

Nem csoda, hogy a Habsburgok, kellően értékelvén az ország visszaszerzése körüli érdemeiket, ezek fejében olyan hatalmat akartak hazánkban gyakorolni, mely ősi alkotmányunkkal meg nem fért. Csak mikor Németországból kiszorultak és hatalmuk megszilárdítására új támasztó pontot kerestek, látták be, hogy e célra Magyarország csak alkotmányos kormányzás mellett alkalmas, míg abszolút regime alatt, folytonos elégedetlenségével, inkább gyengítené dinasztiájuk uralmát. E történeti előzmények szolgálhatnak annak magyarázatául, hogy hazánkban az uralkodó akarata a parlamentével legalább is egyértékű és nem csak névleges akarat, mint pl. Angliában. Ennek következtében az uralkodó akarata ellen való, lényeges politikai irányváltoztatás a mi állami életünkben megrázkódtatásokkal járna. De ettől eltekintve, legalább is vitás, hogy ennek a századokon keresztül szükségszerű összeköttetésnek felbontása, Magyarországra üdvös és ezért kívánatos lenne-e? Az elmondandókban be fogom bizonyítani, hogy a függetlenségi párt által programjába vett gazdasági különállás a

teljes elkülönülés kiinduló pontja lesz és hogy hazánk politikai viszonyai, gazdasági helyzete és nemzetközi állása miatt ez idő szerint az elválás éppen nem óhajtandó.

A gazdasági viszonyok szerepe a népek életében éppen úgy emelkedő vonalat mutat, a hogy az emberi természetben általában, mind uralkodóbb szerepre jut a materiális irány. A nemzetközi élet szabályozói között a gazdasági érdekek mind fontosabb szerepre jutnak. A népeket terjeszkedésükben immár kevésbé a nemzeti aspirációk, mint inkább gazdasági viszonyok befolyása és iparuk számára való piacszerezés vezeti. A modern háborúk közvetlenül vagy közvetve nagyrészt gazdasági okokra vezethetők vissza; békés viszonyok között pedig a nemzetközi meg egyezések sorában a kereskedelmi szerződések a legfontosabbak és rendszerint hosszantartó diplomáciai küzdelmek eredményei.

Ezekből érthető, hogy a nemzetek egymáshoz való viszonyát manapság: gazdasági viszonyuk összefonódottsága határozza meg. A míg valamely nemzet egy másikkal gazdasági közösségben él, a többi nemzetekkel való viszonya, mely fentiek szerint éppen gazdasági vonatkozásaik függvénye, egyöntetű szabályozást kíván. Viszonyunk Ausztriával tehát csak addig lehet igazán szoros, míg gazdasági érdekeink teljesen congruensek és azonnal lazább lesz, mihelyt tőle gazdaságilag külön válunk. Érdekeink divergenciája folytán ugyanis nemzetközi ügyeinkben különböző, sőt esetleg ellentétes politikát leszünk kénytelenek folytatni: a mi külügyünk teljes elkülönülését jelentené. Lehetséges lesz az is, hogy gazdasági érdekeink nyomása alatt ugyanaz a közvélemény, mely Ausztriától való elkülönülésünket követeli, nemzetközi akciók megindítását fogja követelni olyan nép ellen, mely Ausztriával békés viszonyban él. Hogy Ausztria ez esetben nem lesz hajlandó egy áldozatokkal járó háborúba kezdeni a vele gazdasági érdekközösségben nem élő Magyarország kedvéért, az nem is kétséges.

Ily módon a gazdasági elkülönülés által a két ország között támadó hasadék mindinkább tágulni fog, sőt esetleg perszonális unióra vagy még ennél is lazább összeköttetésre vezethet. Hogy a függetlenségi pártnak burkoltan ez a szándéka, nem titok, hiszen e párt mielőtt kormányra került, nyíltan hirdette, hogy a perszonális unió alapján áll.

Alimentálni fogja ezt a széthúzást az a mindkét oldalról szított ellenséges hangulat, melyet a monarchia két fele között gazdasági és politikai téren egyaránt növekedni látunk. Be fogja pedig tetézni az a gazdasági harc, mely az önálló vámterület nyomán okvetlenül be fog következni.

Első sorban azt akarom kimutatni, hogy a gazdasági elkülönülés nem jár azokkal a nyilvánvaló előnyökkel, melyeket hívei róla hirdetnek és tőle remélnék. Mint politikai első, kétség nélkül bevált, hogy azonban megvalósítása mily következményekkel fog járni, azt a függetlenségi párt, mely e jelszót zászlajára írta, úgy látszik nem tudta kellőképen mérlegelni.

Nem volna azonban méltányos azt állítani, hogy e párt kizárólag hatalma öregbítésére kergeti bele az országot a kétes kimenetelű válságba. Inkább a gazdasági kérdések iránt való hiányos érzékének kell ezt betudni.

Az önálló berendezkedéssel Magyarország első sorban iparának fejlesztését akarja szolgálni. Ha zsenge iparunkat dajkálja, magas ipari vámokat fog kiszabni, azt azonban talán még az önálló vámterület legvérmesebb hívei sem hiszik, hogy az Ausztriával szemben emelt vámsorompó egy csapással, mint a mesék, egy éjszakán hatalmas várakat felépítő óriásai, virágzó iparágakat fog teremteni. Hiszen ahhoz, hogy egy országban versenyképes új iparág keletkezzék, gyakran évszázados fejlődés előkészítése szükséges.

Saját iparunk tehát szükségleteinket ipari védővámok mellett sem lesz képes még jó hosszú ideig fedezni és ezért azokat továbbra is külföldön kell majd beszerezni, még pedig a mint ki fogom mutatni, éppen olyan

áron, sőt drágábban mint eddig. Ipari cikkek fő beszerzési forrása továbbra is Ausztria fog maradni, annál is inkább, mert a külföldön hitelünk belátható időn belül nem fog annyira megszilárdulni, hogy elsősorban hitelesen alapuló kereskedelmünk innen szerezhesse be árúczikkeit.

Ipari árúczikkeink ára most a következőkép alakul:

$$\text{ár} = P + V - d.$$

ahol P az árú világpiaczi árát, V a jelenlegi vámtételt, d pedig azt az osztrák gyáros által a magyar kereskedőnek adott engedményt jelenti, melylyel az előbbi magának a magyar piacot biztosította. A jövőben P változni nem fog, V magasabb lesz, mert gyenge iparunknak a külföldi versenytől való megvédelmezésére magasabb vámtételre lesz szükség, mint a milyennel ma Ausztria az ő fejlett iparát oltalmazza. Ellenben a fogyasztó közönség javára eső d teljesen el fog enyészni. Az osztrák gyáros ezt ugyanis többé nem fogja megadhatni, mert a vámvédelem által biztosított, s a külföldi gyárosokhoz mérten előnyösebb helyzete meg fog szűnni. Nem lévén a nyeresége nagyobb, nem is adhatja meg ezt az engedményt. Az osztrák gyáros ugyan kevesebbet fog nyerni az önálló vámterület behozatala esetén, de a magyar fogyasztó közönség az árúczikket drágábban fogja megfizetni.

Ennek ellenében elveszítjük a nagy agrár-vámok által biztosított gabonaeladási területünket. Ausztria ugyan továbbra is bevételre fog szorulni, de mihelyt a magyar agrikultura védelmére szolgáló beviteli vámokat elejti, a magyar gabonának az osztrák piacon az egész világ gabonatermelő államaival kell felvennie a versenyt. Pedignem is kétséges, hogy Ausztria e vámtételt nem fogja érvényben tartani, mert nem lesz rá szüksége, minthogy a mezőgazdasági termelés expanzívitása mesterséges eszközökkel úgy sem fokozható.

Az így keletkező versenynek az lesz a következménye, hogy a magyar búzával egyenlő értékű kanadai Manitóba s a délorosz, illető-

leg besszarábiai Theodosia és Azyma búzák az osztrák piacra fognak kerülni, még pedig a magyar búzával körülbelül 4 koronával olcsóbban. Ma ezeknek a búzáknak importparitása körülbelül K 2.40-nel magasabb a magyar búza áránál, ha tehát a K 6.30-at kitevő búzavám esik, a magyar búzát Ausztriában körülbelül 4 koronával olcsóbban kell majd adnunk. Minthogy pedig az sincs kizárva, hogy Ausztria a mi búzákat bojkotálni fogja, mezőgazdaságunk a legnagyobb szorultságba kerülhet, mert Ausztria a magyar búzával éppen olyan szükségszerű piacza, mint az osztrák iparcikkeknek Magyarország. Statisztikánk szerint kb. 104 millió értékű búzakivitelünkől 100 millió esik Ausztriára. A lisztkivitelnél pedig az arány majdnem ugyanez. Esetleges represszáliáktól sem remélhetünk sikert, hiszen jól tudjuk, hogy gazdaságilag gyengébb voltunknál fogva, okvetlenül mi húzzuk a rövidebbet. De nem is beszéllek egy gazdasági harcról; normális viszonyok között is mérhetetlen károk fenyegetnek a különválás esetén. Az iparcikkeket, a mint látjuk, drágábban fogjuk megszerezni, ellenben nyers terményeinket egyáltalában nem, vagy csak jóval olcsóbban fogjuk eladhatni. Az ezáltal keletkező ipari drágaságot mezőgazdasági népességünk fogja leginkább megsínyleni, mely megcsökkent jövedelméből nagyobb árakat lesz kénytelen fizetni.

Az önálló vámterület tehát két oldalról fogja sújtani éppen azt az osztályt, a mely a magyarság legfőbb ereje és a nemzeti eszmének legerősebb támasza volt mindenha. Egészen jogos lenne, hogy a parlamentben (melynek szocialista terminologia szerint; mezőgazdasági érdekképviselő a neve) elsősorban földmivelő osztályunk védelmére irányuló célzatok érvényesüljenek. Hiszen az 1900-iki népszámlálás adatai szerint hazánk lakosságának mintegy 67 %-a östermelésből él. És mégis a magyar parlament megfelelkezik az agrikultur népesség számarány biztosította jogairól s többségével egy, ezt a néposztályt válsággal fenyegető reform mellett foglal állást. Pedig ez a lakosság már

alacsonyabb műveltségénél fogva sem hagyhatja ott az ekeszarvát és nem mehet iparosnak, nem mehet még azért sem, mert a föld javarésze csak mezőgazdasági termelésre lévén alkalmas, nem keletkezhetnek iparteleppek olyan nagy számban, hogy ezt a sok munkást foglalkoztatni tudják. Ha pedig a lakosság egy része mégis ott hagyná a földet, melyhez nemzedékek tradíciói és a néplélekbe mélyen belerögzött szeretet fűzi, csak nagyobb lenne a munkáskéznek már most is panaszlott hiánya. Ennek következtében a földet parlagon kell majd hevertetni, mert nem lesz a ki művelje és termékét learassa. Alig hihető, hogy az ilyen módon a gyümölcsötetésből kivont nemzeti tőkét a hön sóvárgott ipar pótolni tudja.

Mezőgazdaságunk feltétlenül súlyos, bizonytalan kimenetelű válságba jut, a földbirtok értéke devalválódik, s az ország lakossága kétharmad részének jövedelme legalább 20 %-kal kevesbedni fog.

Az ipari fellendülésből remélt fogyasztási szaporulat tehát hiú reménységnek fog bizonyulni, annál is inkább, mert ez, a főképen a kiscgazdát sújtó jövedelemcsökkenés a mezőgazdasági lakosság ipari szükségleteinek hiányosabb kielégítését fogja maga után vonni. A földbirtokok jövedelmezősége csökkenvén, a mezőgazdasági munkások munkabérei is lefognak szállani s így ez a lánczolat egy igen jelentékeny társadalmi osztály gazdasági helyzetének rosszabbodását fogja okozni. Nem is szólok arról, hogy az állam bevételeinek ebből folyó csökkenése a vámjövödelemnek az ipari vámbevételből eredő növekedését legalább is ellensúlyozni fogja.

Vegyük most kissé revízió alá azt a fennen hirdetett *elvet*, hogy az önálló vámterület alapján nagy ipari fellendülés várható. Nagy és virágzó ipar keletkezéséhez szükségesek *a nyersanyagok, a munkáskéz és a tőke*. Az *első*, hazánkban kétségtelenül kielégítő mennyiségben és minőségben van meg. A *második* megkivántatóságról azonban nem mondhatom ugyanezt. Hiszen már most, mikor európai értelemben vett nagyiparról alig szól-

hatunk, fennálló iparágaink virágzását is korai lefagyással fenyegeti a munkáskéz hiánya miatt beállott válság. Elég ráutalnunk egyébként jól kifejlődött kőszénbányászatunk helyzetére, mely mai fejletlen iparunk szükségleteit sem képes, épen a munkáshiány miatt, kielégíteni. Hogy mennyivel fokozottabb mértékben lesz ez a hiány észlelhető ipari fellendülés esetén, az nem szorul közelebbi megvilágításra. Az ember-anyag hiánya, a mely minden ipar lehető fejlődését megakasztja, még inkább tekintetbe jön, ha figyelembe vesszük, hogy az egyes iparágakra begyakorlott munkáskezekkel egyáltalán nem rendelkezünk. Pedig az a tény, hogy egyes iparágak, mint pl. a tügyártás vagy a gyapjúszálfonás Angliábsn egyes országoknak quasi ipari monopoliumát képezi, világosan tanuszkodhatik arról, hogy a történeti fejlődés folyamán megszerzett manuális és értelmi készségeknek mily nagy szerepük van az iparban még ma is.

Szándékosan hagytam utóljára a tőke szerepét a nagyiparban, mert egyrészt a legfontosabbnak tartom az előbb említett tényezők közül, másrészt, mert hazánk iparának elmaradottságát főként a tőke hiányának tulajdonítom. Közismert dolog, hogy iparvállalataink nagy része ma is idegen tőkével dolgozik és ennek oroszánrészt épen Ausztria szolgáltatja. Minthogy további iparfejlődés is csak külföldi tőkével volna elérhető, Ausztria pedig a tőle gazdaságilag elvált Magyarország iparának a szükséges hitelt nyújtani többé hajlandó nem lenne: iparfejlődésünk épen legsarkalatosabb életfeltételének kiapadása miatt megakadna. Hogy egyéb külföldi országok tőkéjét ma is milyen nehéz bevonni, az minden szakember előtt ismeretes, hogy pedig csak csekély mértékben élvezett hitelünket Ausztriával való gazdasági szakításunk csökkenteni fogja, azt a közelmultnak pénzügyi válsága eléggé mutatja.

Az ipari fejlődés fellendülése iránt táplált vérmes reménységek teljesen jogosulatlanok. Mindenekelőtt ez egész ipari fejlődés létalapját megingató tőkehiány miatt, másrészt az

intenzív ipari fejlődést gyakorlatilag lehetlenné tevő munkásszükség miatt. Ha most gazdasági életünk többi területeit, nevezetesen a kereskedelmet és az azt tápláló hitelügyet nézzük, a kilátásokat egyáltalán nem találjuk kedvezőbbeknek. A mi gyenge kereskedelmünk ugyanis jobban rá van utalva a hitelre, mint bármely nyugati országé. Ezt a pénz- és árúhitelt Magyarország nagyrészen Ausztriától élvezi és csak igen jelentéktelen részben a külföldtől. Hogy Ausztria a gazdasági különválás esetén a hitelmegvonás megtorlási eszközét fogja igénybe venni, azt következtethetjük abból, hogy a mikor a kiegyezés esélyei kedvezőtlené váltak, ugyanezen eszközzel akart hazánkra nyomást gyakorolni. Ez a hitelredukció annak idején valóságos pánikszzerű félelmet idézett elő kereskedelmi világunkban. Hogy ez nem jogosulatlan, azt tudja mindenki, a ki pénzügyintézeteink életébe valaha egy kevésbé tekintethetett. Magyarország nagy pénzügyintézetei alapítókéjének javarésze külföldi tőke, zálogleveleket kibocsátó intézeteink e papírjaik nagyrészt külföldi piacokon helyezték el és a magyar kereskedelem hiteligenyeinek kielégítésére szükséges visszleszámítást külföldön, első sorban pedig Ausztriában veszik igénybe. Pénzügyeink jelen helyzetének javulása rövid időn belül nem is képzelhető el. Hiszen a magyar pénzügyintézetek nem a magyar tőkének gyűjtőhelyei, hanem inkább a magyar kereskedelem szívócsápjai, melyekkel a külföldi pénzt iparkodik hazai befektetésekre megnyerni.

A magyar papírok visszaözönlése a függetlenségi párt többségre jutását követő időszakban, előrevetett képe annak az időnek, a mikor az Ausztriával való összeköttetésünk fenmaradása nemcsak kétséges lesz, hanem teljesen megghiúsul.

Azok, a kik ezeknek a viszonyoknak gyökeres megjavulását az önálló jegybank felállításától remélik, nagy pénzügyi közellátásról tesznek tanúságot. Tőkeszegénységünk folytán ugyanis alig hiszem, hogy oly nagy mennyiségű aranykészletet lehetne nálunk a

pénzforgalomból elvenni, a milyen egy konszolidált jegybank megalapításához szükséges. Önálló jegybankunk tehát elsősorban arany-szegénységgel fog küzdeni. Ez a körülmény, valamint fizetési mérlegünknek Ausztriánál kedvezőtlenebb volta, azt fogják előidézni, hogy valutánk az osztráknál értéktelenebb lesz.

Ha még ehhez hozzávesszük az osztrák és magyar járadékok külföldi árjegyzéseinek, államhitelünk inferioritását bizonyító, 4%-os különbözetét és megfontoljuk, hogy valamely állam hitelének, valutájára milyen jelentős befolyása van: nem tartható pesszimiztikusnak az az állításom, hogy a magyar piacokra szóló váltót az osztrákra szólónál a külföldi tőzsdéken 2—3%-kal olcsóbban fogják kínálni. Ez laikus nyelven nem jelent egyebet, mint hogy a budapesti korona 2—3 fillérrel kevesebbet fog érni, mint a bécsi, vagyis a mi pénzünk devalválódik. Külföldi fizetéseinknél ennek következtében az illető külföldi államok piacára szóló váltókat drágábban kell majd megvennünk, a mi majdnem másfél milliárdos importunknál évenként körülbelül 30—40 milliónyi kárt jelent.

Gazdaságilag ezek szerint sem az önálló vámterület, sem az önálló jegybank nem jár előnyökkel, sőt, a mint az előbbieken bebizonyítottam, milliókra menő kárt okozna. Ha tehát az Ausztriával való gazdasági közösség reánk nézve a különállásnál kedvezőbb, miért akarjuk ezt az évszázados viszonyt felbontani? Kivált, ha politikailag, a mint éppen bebizonyítandó vagyok, ez az összeköttetés mérhetetlen előnyökkel jár.

Magyarország csak az Ausztriával való közösségnek köszönheti nagyhatalmi állását. Ennek az állásnak pedig nemcsak a nemzeti hiúság legyezgetése szempontjából van nagy jelentősége, hanem a külügyekbe való befolyás és saját ügyeink független intézésére nézve is. A nagy hatalmak ugyanis erőbeli túlsúlyukra támaszkodva, maguknak tartják fenn a világpolitika irányítását és nem rettennek vissza az államok belügyeibe való beavatkozástól sem, ha ezt érdekeik szükséges-

nek mutatják. Magyarország 1867 előtt még olyan közvetett módon sem folyt be a világpolitikába, mint azóta. Hiszen az európai hatalmasságok Magyarországgal történelme folyamán csak akkor álltak szóba, ha az amúgy is elégtelen magyarságot bujtogatni akarták a hatalmi túlsúlya miatt mindig ellen-szenves Habsburg-dinasztia ellen.

A fajrokonok nélkül való és a nemzetiségi torzalkodások által erejének egy részét belső békéje fentartására elhasználó Magyarország újra visszasüllyedne arra a régi nivóra, a melyben nem volt egyéb, mint egy lélekvesztő, a melyet ide-oda dobáltak a nemzetközi politika hullámai. Pedig ma, jobban mint valaha, imperialisztikus politikák aerájában élünk.

Habár Spencer meg is jósolta, hogy a militarizmus teljes bukása és az industrializmus győzelme küszöbön áll, az összes nagyhatalmasságok fegyverkezése az ellenkezőt bizonyítja.

Ha megemlítem, miszerint Anglia hadügyi kiadásai a lefolyt 10 esztendő alatt 97%-kal, az Egyesült-Államoké 117%-kal, Franciaországé 24%-kal emelkedtek, azt hiszem, nem kell további érveket felhoznom ezen állításom mellett. A nagyhatalmaknak Balkán felé gravitáló politikája, Oroszországnak a panszlavizmus jegyében álló és összes fajrokonai lázítására irányuló törekvései Magyarország helyzetét a nemzetközi politika jövőjében alakulásában legalább is nehéznek, ha nem válságosnak sejtetik.

Minthogy tehát hazánk a jövő keleti politika gyújtópontjában fog állani, melyen a külföldi hatalmak terjeszkedési vonala keresztül fut; vagy kénytelen lesz nemzeti önállósága egy részét a nagyhatalmak beavatkozási politikájának prédául adni, vagy pedig folyton fegyverben kell állania, hogy minden ilyen törekvést erőszakos eszközökkel utasítson vissza. Pedig 800 esztendő tanuságai elég világosan elénk állíthatják, hogy minő kulturális és anyagi áldozatokkal jár az, ha egy nemzet erejének legjavát háborús készülődések veszik igénybe.

De ha eltekintünk attól, hogy Magyarország nemzetközi állását Ausztriától elszakadva el fogja veszíteni, belső békénk fentartására is szükségünk van Ausztria és a Habsburgok támogatására. Ezeknek ugyanis épenúgy, mint a magyarságnak érdeke, hogy a széthúzó és megbizhatatlan nemzetiségek helyett a magyar nemzet legyen hazánkban az uralkodó nép. Támogatásukkal, ha néhanéha egyes fellobbanó nemzetiségi elégtelenség leküzdése mellett is, sikerül az egyensúly fenntartása. De magunkra hagyva kétséges, hogy nem fog-e ez az egyensúly veszendőbe menni, hiszen a 48-as események eléggé bizonyítják, hogy a nemzetiségek mindjárt összefognak, mihelyt azt remélik, hogy a koronával viszályba keveredett és bizalmát veszítve elgyengült magyarság leküzdésére némi kilátás nyílik. A többi nemzetiségek pártjai által is támogatott horvát obstrukció története pedig mutatja azt, hogy a nemzetiségeknek ez a magyar államiság aláadására irányuló törekvése csak szunnyadt, de nem aludt ki: mert a ki a politikai alakulások törvényszerűségét kutatja, nem fog megelégedhetni azzal a magyarázattal, hogy a horvátok obstrukciója véletlenségből épen most tört ki. Hanem kénytelen lesz konstatálni, hogy az erőviszonyok alakulása szükségképpen juttatta erupcióhoz ezt a parlamenti formába bujtatott lázadást, épen most, a mikor a magyarság érdekeit képviselő függetlenségi párt mint parlamenti többség, a koronával, bár burkolt és rejtegetett; viszályba keveredvén: erejének jó részét a politikai biztonság folytonos megalkuvásokkal való fenntartására kénytelen fordítani.

Politikailag tehát még inkább mint gazdaságilag rá vagyunk utalva az egyelőre nagyjában azonos érdekű Ausztriának, csak a Habsburgok hozzájárulásával fenntartható és csupán az intézményes közösség elvi alapján biztosítható, támogatására.

Dr. ACZÉL JÁNOS.

Egy szociális kérdés.

(Befejező közlemény.)

Azon társadalmi küzdelemnek, mely a cselédkriminalitást csökkenteni akarja, számolni kell a *cselédelhelyezés* fontos kérdésével is.

A cselédelhelyezés hatósági rendezésére első adatunk Rotterdam városának 1719 márczius 25-én kiadott szabályrendelete, mely 20—50 forint büntetés terhe alatt megtiltja a cselédszerzőknek oly cseléd ajánlását, kikeről tudják, hogy előbbi helyüket bérük leszoigálása nélkül hagyták el. 1791-ben pedig egy Feigneaux nevezetű egyén ama kéréssel fordult Brüsszel város tanácsához, hogy eszkoizöltessék ki számára a kormánytól egy elhelyező irodának kizárólagos koncessziója tizenkét évre.

Daczára ezen korai kísérleteknek, a *cselédelhelyezés ügye máig sincs megoldva*. Általános nézet, hogy az elhelyező-intézetek mai szervezetükben a cselédek egyenes kizsákmányolását irányozzák. Valóban igazat állít a brüsszeli cselédvédő nőegylet 1890-ben kiadott jelentése, midőn az igazságnak meg nem felelő hirdetéseknek és a cselédelhelyező-intézeteknek tulajdonítja jelenünk cselédviszonyainak szomorú képét. Lássuk néhány példában megvilágítva az elhelyező-intézetek állapotát.

1891-ben Brüsszel város polgármestere egy enquête-et tartott, mely megvizsgálta ezen intézeteket az egész városban. E vizsgálat ama szomorú eredményre vezetett, hogy a Brüsszelben fennálló 61 elhelyező iroda közül 17 ajánlható, 20 kielégítő, 24 pedig valóságos bünbarlang. Az elhelyező irodák tetemes része előcsarnoka a bordélyházaknak és a kormánynak kellene erélyesen közbelépni e lehetetlen helyzet megváltoztatására.

A legkívánatosabb volna a magánelhelyező intézetek betiltása és *cseléd szindikátusok alakítása*. Korunknak egyik uralkodó eszméje az önségélynek lehetőleg tág téren való érvényesítése. A cselédeknek is módot kell adni arra, hogy maguk védekezhessenek. Ezt tehetnék a szindikátusok útján, mely meg-

adná nekik jogaik és kötelességeik tudatát, növelné méltóságukat és szabadabb gondolkodásmódhoz, önállóbb egyesületi élethez szoktatná őket. Egyéb munkások, kézművesek, iparosok mind szervezve vannak, ezek példáját kell követni a cselédeknek is. E szindikátus célja volna emelni anyagilag és szellemileg a cselédosztályt.

Ha keressük az okokat, hogy a cselédek körében mindeddig ilyen nagyobb arányú egyesülés nem történt, úgy azt megtaláljuk abban a körülményben, hogy hiányzik náluk az együvértartozandóság tudata, hogy ki-ki külön inkább gondolja céljait megvalósíthatni, mint együttesen. És mégis, ha gyéren is, de találkozzunk az egyesülés némi nyomai-
maival.

A kezdeményezés itt is *Amerikából* ered. 1899 április havában Brooklyn (New-York) városában alapított ilyen szindikátus, melynek tagjai kötelezték magukat, hogy 16 dollár havi fizetésnél kevesebbért nem állnak szolgálatba, hogy nem mosnak inget, gallért vagy nyakkendőt, nem tisztítanak ablakot és lépcsőt, nem fűtenek, ellenben követelnek hetenként egy szabad napot, külön szobát, hol bárkit fogadhatnak és kétheti felmondási jogot. E példát követték a német cselédek, midőn 1899 augusztus havában Berlinben ligát alkottak. De még fontosabb ezeknél az 1901 szeptemberében Chicagóban alapított «National Servant Girl's Union of America», melynek alapszabályai kimondják: 1. A munka nem kezdődhet reggeli öt óránál előbb és nem tarthat tovább az esti étkezés edényeinek felmosogatásánál. Naponként délután két óra, hetenként pedig legalább két este szabad. 2. Ha a cseléd vendégeket akar fogadni, gazdájának nincs joga ezt meggátolni, azonban ő vendégeit saját költségén látja el. 3. Nem tiltható el a szomszéd cselédekkel való beszélgetés a konyhában vagy a lépcsőházban; a házbelieknek ezen beszélgetést zavarni tilos. 4. Jogukban áll minden hétfőn bevásárlásokat tenni, a mikor is az üzletekben ugyanazon előjogokat élvezik, mint úrnők. 5. Azon gazdák, kik ezen

feltételeket el nem fogadnák, az unio összes tagjai által bojkottáltak. Ugyancsak Chicagóban, 1902-ben még egy unio létesült, mely a szakácsnők helyzetére fektet különösebb súlyt.

A legkövetelőbbek a cselédek *Új-Zélandban*. Az 1904. év májusában ezen angol gyarmat miniszterelnökénél a szakácsnők és szobaleányok küldöttsége tisztelgett ama kérelemmel, hogy a kormány javítaná helyzetüket.

A derék államférfi ki is kérdezte őket sérelmeik felől. A küldöttség szónoka elmondta, hogy havonként 80 frankot keresnek, hetenként egy napjuk szabad, délutánonként egy órajuk munkától ment, hogy öt-órai teájukat megihassák. A miniszterelnök semmi aggasztót nem talált sorsukon, a mit meg is mondott nekik.

A társaság vezetője erre azt kérte, hogy legalább a fenti jogokat számukra törvényileg biztosítsák, a mire a miniszterelnök szintén tagadólag válaszolt, azzal indokolván kedvetlen feleletét, hogy nem kapna a parlamentben olyan többséget, mely e törvényjavaslatot megszavazná.

Európa nyugati államaiban szintén fontos mozgalmakat jegyezhetünk föl. 1902 június hóban Hollandiában létesült egy cseléd-egyesület, lényegileg a chicagói uniohoz hasonló feltételekkel «Nederlandsche Dienstbodenbond» név alatt, mely 1904 augusztus 7-én tartotta La Haye-ben első nagygyűlését különböző cselédreformokat megvitatva. Londonban 1904 augusztusban «Domestic service Union» név alatt keletkezett egy szövetség, mely két osztályból áll, egyikbe az úrnők, másikba a cselédek tartoznak. Mindegyik osztály kiküld egy-egy bizottságot, melyek közösen vitatják meg a munka feltételeit, a munkabért és más hasonló kérdéseket. Az összes urnőket és cselédeket három osztályba sorozzák jószág tekintetében és ennek megfelelőleg helyezik el őket. Ugyancsak ezen egyesület részben bírói funkciót is gyakorol úrnő és cseléd közt felmerült vitás kérdésekben.

Az angol arisztokrácia alapította Londonban az «Arachne» klubot, mely intelligensebb cselédek kiképzését tűzi ki céljául. Ezek bizonyítvány alapján nyerik a klubtól képesítésüket, csak így léphetnek szolgálatba. A klubban egyenruhát viselnek, rózsaszínű ruhát fehér főkötővel és fehér kötővel. Ha nem volna helyük, bármikor visszatérhetnek a klubba.

Magasabb kiképzésüknél fogva mindenütt a többi cselédnél kiválóbbaknak tekintetnek és nem keresztnevükön, hanem «kisaszszony» czímmel szólíttatnak.

Kelet-Európában a cselédmozgalmak terén Oroszország érdemel említést. Eltekintve a kiewi és moszkvai nagyobb cselédtüntetésektől, csak az odesszai cselédkongresszusról emlékezünk meg. Ez 1905 deczemberében nyílt meg Orgenzky tanár elnöklésével. Maga a kongresszus több albizottságban hozta határozatait. A cseléd-osztály végzéseinek négy legfőbb pontja, hogy 1. ezentul nem fényesítik a padlót, 2. nem mosnak, 3. nem porolnak szőnyeget és 4. nem hordanak tüzelőanyagot. A mosonő és gyermekkertésznö osztály pedig megállapította a fizetés minimumát és a mosandó fehérnemű darabszámát egy napra, azt 209-ban határozva meg. A következő gyűlés a munkanélküli cselédek elhelyezéséről, majd a cselédnek ama jogáról szolt, hogy gazdáját ne «uram»- és «asszonyom»-nak, hanem csak nevével szólíthassa. Az Oroszországban levő cselédek helyzete valóban a legszánalomraméltóbb. Nemcsak hogy külön szobájuk, de még ágyuk sincs, a konyha földjén hálnak, még ágyneműt sem kapnak és felmondás nélkül akkor bocsátják el őket, a mikor tetszik. Ennek azután természetes következménye, hogy 100 szakácsnő közül 99 ellopja az árú tizedrészét, a min különben Oroszországban fenn sem akadnak.

A legújabb külföldi cselédmozgalmak közül megemlítendő a párisi «Assistance publique» női személyzetének agitációja az egyéni szabadság érdekében, mely a nőktől még mindig meg van vonva. 1906-ban Münchenben

lépnek strike-ba a mosónők és gyermekkeresztésznők, azonban a sörcsarnokokban kiszolgáló pinczérleányok a borraivaló-rendszert fenntartani kívánván, nem csatlakoztak a strike-oló társnőikhez. Még ez év folyamán Kölnben a szocziálista párt erős támogatása mellett látogatott gyűlést tartanak a női cselédek, melyen egy szindikátus alapítását díjmentes elhelyező irodával elhatározzák.

Magyarországon 1904 augusztus hóban Kassán tartott 300 cseléd összejövetelt, melyen feltételeiket megfogalmazták. A gyűlésen Keserves Mária elnökölt. Kimondatott, hogy este nyolczkor minden cseléd távozhatik hazulról és reggelig kimaradhat; vendégeket a nap bármelyik szakában fogadhat; a cselédek ugyanazt eszik, mint gazdáik: egyszersmind megalapították a «Világosság» című cselédegyesületet, mely a szocziálista központ által támogatott. 1904-ben Budapesten is tartatott egy összejövetel, mely 2000 látogatót számlált. E gyűlésen Kalmár Zsófia kelt ki leghevesebben a cselédek nyomasztó helyzete ellen, majd Gárdos Mária beszélt a cselédeknek úgy a munkaadók, mint a cseléd-szerzők részéről történt kizsákmányolásáról. Mindezen példákból látjuk, hogy a cselédek-nél is meg van egy bizonyos hivatási szellem; azonban rendszerint nem tisztán, hanem kombinálva a társadalmi harc kiélezett érzetével.

Ujabban gyakran tűznek ki *dijakat* a jó cselédek megjutalmazására. Így 1906-ban Chicagóban arany éremmel tüntették ki azon cselédeket, kik egy helyen legalább tíz évig szolgáltak. Az első évben a megjutalmazottak száma húsz volt, egy oly városban, melynek két millió lakosa van. E szám többet mond bármely részletes fejtegetésnél. Hessen-Darmstadt nagyhercegségben egy külön érdemrend létezik, melyet a nagyhercegné 1885-ben alapított. Emaillirozott arany érem a következő felirással: «Für 25. jährigen treuen Dienst»; az érem rózsaszínű szalagon függ s elnyerésével nyugdíjigény is jár, Angliában Victoria királynő már 1872-ben alapított ilyen

cselédérmet. Belgiumban a kereskedelem- és közmunkaügyi miniszter rendelete folytán 1906-ban huszonöt évet egy helyen szolgált cselédek pályázhatnak a fentiekhez hasonló éremre. Az ez évben megjutalmazott 250 cseléd közül legtöbb szolgálati évvel birt egy 83 éves cseléd, ki egy vasuti hivatalnoknál 65 évig szolgált megszakitás nélkül. Azonkívül Antwerpenben, Brüsszelben, Lüttichben és Angliának számos városában találunk cselédmenhelyekre, melyek részben elaggott cselédeket látnak el, részben fiatal cselédleányokat igyekeznek jó helyekre juttatni, folytatván a prostitutio elleni társadalmi küzdelmet.

Nem volna áttekintésünk teljes, ha meg nem emlékeznénk egy, a női kriminalitást oly közel érintő *reformeszméről*. A legújabb büntetőjogi irodalom radikálisai ugyanis kiindulva abból, hogy a nők előbb-utóbb úgyis egyenjogusítva lesznek a férfakkal, ama rész tételt hangoztatják, hogy a bírói szék a nőknek is megnyitandó, mert a nőnek csak nő lehet igazságos bírója. Ez irányzat azzal érvel, hogy legyen egy férfi még oly tárgyilagossá is, ismerje bár a nőt morális és pathologiai szempontból egyaránt: mégis, már neménél fogva is képtelen behatolni egy nő lelki világának gondosan elrejtett homályába.

Ma e tan kétségkívül vakmerően hangzik. Egész állami szervezetünkkel, közfelfogásunkkal ellentétben áll, de nem kivihetetlen. Azonban itt is, mint minden nagyobb szabású reformnál, a munka egy részének elvégzését az időre kell biznunk. A másik rész kiépítése azonban a mi feladatunk. És itt vezessen beennünket az a jelszó, hogy ne tartsunk mindent jónak úgy, a mint jelenleg van, mert a tudomány nincs változhatatlan formákhoz kötve, a ma hiányzót meghozhatja a holnap és ne feledkezzünk meg arról, hogy végelemzésben a tudomány sem egyéb ideiglenes bizonyosságnál.

PAPP-SZÁSZ TAMÁS.

Krónika.

Mióta Ausztriában megvan az általános választójog, közhely azon gúnyolódni, hogy íme nem vált be csodaszernek; hogy éppen arra nem jó, a minek kedvéért és reményében a császár s a trónörökös rászánta magát: hogy a nemzeti ellentéteket elnyomta, elcsitította, hetedsorba szorította volna hallgatásba a társadalomnak s a gazdaságnak «jogi» kérdései mögé. Inkább: mióta az általános választójog megvan, a nemzeti széthúzást legjobban gúnyoló, a nemzeti jelszavakat legmegvetőbben lenéző, a nemzeti ellentéteket legkisszerűbb zsebokokból származtató s az általános választójogot különösen anacionalista panacea gyanánt követelő szociáldemokrata-párt is sietett Ausztriában nemzeti töredékekre szétoszlatni, sőt a polgári nemzeti pártok, például az ó-csehek, majd az ifjú-csehek közjogi követeléseit a cseh szociálisták is követeléseikbe írják. Mit használt tehát az általános választójog? Mit enyhített a nemzetiségi széthúzáson? Mit javított a parlament vagy a kormány helyzetén? És így tovább; így lehetne kérdezősködni s kérdezősködni is, akár negyedóra hosszat s csupa olyan kérdést téve, a miben van is valami s színre tulajdonképp jogos kérdés.

De csak színre. Valójában az általános választójog olyasmit produkált, a miben Ausztriának hosszú évek óta nem volt része: *de facto* dolgozó parlamentet. Az is lehet véletlen találkozás, de való, hogy egy világelborító krízis megpróbáltatását Ausztria jobban bírta, mint a legtöbb tőkés ország, pedig Ausztria is nagy hitelpiacz s Ausztriában sem papíron van az ipar. Az általános választójog Ausztriája olyan kiegyezéssel tudta megnyergelni Magyarországot, a minővel a privilégiumos nem tudta; az általános választójog Ausztriája — nemcsak a társadalma, de maga az állam — olyan gazdag, a minő sohasem volt s valósággal felveti a pénz; az általános választójog Ausztriája olyan hangosan kezd beszélni s talál meghallgattatásra a külügyi politikában, a hogy nem szólt és

nem hallgatták Andrássy Gyula óta, és a mi számunkra, magyarok számára, legkomolyabban nevezetes és észrevenni való: mikor ez az általános választójogos Ausztria kapja fel *Grossösterreich* formájában a régi cenztrálista ideát, ez a túlkapás annyi sértő visszhangot kelt határain túl, sőt vegyük észre a mi határainkon is belül, a mennyi haragot, utálatot, gyűlöletet és ellenkezést ébresztett a régi Ausztriának minden efféle álma vagy kísérlete, még az olyan modernebb és nagytervűbb is, a minő a Stadioné volt (s a melyet, mellesleg, elébb Bach, aztán Schmerling tulajdonított el és hamisított meg kisszerűen és értetlenül). A mi pedig a szociáldemokráciának s a nemzetiségi széthúzásnak egymással való dolgát illeti: az tagadhatatlan, hogy a szociáldemokrácia nem tudja elnyomni a nemzetiségi kérdést, vagyis azt, hogy a nemzetek kérdést tegyenek életük és jogaik felől, ellenben az általános választójog ereje rákényszerítette a szociáldemokrata-pártot, hogy tudományos mértékét ráalkalmazza, politikai érdeklődését kiterjeszse a nemzetiségi kérdésre is és szokott gyökerességével, merészségével s hagyományosságától ment elfogulatlanságával éppúgy megcsinálja (a mi eddig hiányzott s a mit eddig csak frázisokkal került meg) a maga nacionális programját, mint megcsinálta a gazdaságit, a politikait, a kulturálisat.

S ez nem csoda, az a csoda, hogy ily későn került ennek sora. Ausztria klasszikus földje a nemzetiségi kérdésnek, s ha birálatokon ugyancsak a gyakorlati szociáldemokrácia nem igen nézte a velejét s megelégedett a lenézés és a megvetés frázisaival, annak oka nyilván az volt, hogy az osztrák munkásságnak egészen újabb időkig kevés alkalmja volt a gyakorlati s ennek rendjén a valóság adatait számbavenni kénytelen politikája s a szociáldemokrata-párt is, papíron élén politikájával, önkéntelen idegen világok papirosáról olvasta le meggyőződéseit, a mely világok javarészt egyfajú vagy egynyelvű nemzetek világi lévén, a nemzetiségi problémát nem vetik fel napi és gyakorlati kérdés szerint.

Mihelyt az életben találkozott a nemzetiségi problémával, a szociáldemokrata-párt azonnal rájött arra a kolumbuszi és kopernikusi igazságra, hogy nem az a baj s egyáltalában nem baj, hogy nemzetek vannak — a bajnak, az (s ez egyáltalában nem következik sem a nemzet fogalmától s valósággal a világon való meglételéből, sem a nemzet életének nem szüksége és feltétele), hogy egyik nemzet a másikat ki akarja zsákmányolni, el akarja nyomni, uralma alá akarja törni nemzeti jogon. Szakasztott úgy áll ez a dolog, mint a hogy az egyes embert sem akarja letagadni, eltüntetni vagy a közösségtől felszivatni a szociáldemokrácia, sőt azt véli, hogy kollektívizmusa az egyetlen mód és lehetőség arra, hogy az egyes ember kifejlődjék, megálljon és, legalább is embertársával szemben, szobor legyen, de ennek az egyesnek nem szabad a más egyes rovására és kárára élnie s nincs jussa a maga egyénisége jogán a másiknak szolgálatot, alázkodását, hozzátörődését és alárendelkezését követelnie.

Ez egyáltalában nem új igazság — Svájcban már testet is öltött s Belgiumban is részben, a miből egyúttal az is meglátszik, hogy nem szociáldemokrata kitalálás, nem kollektivisták konstrukció, de nem is ellenkezik sem ezzel, sem a társadalomnak s a termelésnek semmiféle épkezláb rendjével s módjával. Ellenben a szociáldemokrácia ebben is, mint sok mindenben, igen okos átlátással jár el, mikor a struggle for lifeot s az alkalmas megmaradását s az alkalmatlan elpusztulását, mint általában a természet törvényeit, rásózza a természetre s nem tukmálja rá ennek végtelen felségére a maga véges segítségét, maga az élet s a megmaradás tudománya és rendszere igyekező lenni, a gyengének az ő eredendő rossz startján és állandó hátulkullogásán kívül legalább, a min változtatni lehet, a társadalmi és startbaállási hátrasesettségén való megsegítője. Az osztrák szociáldemokrácia a nemzetnek egészen új tudományát, a nemzetiségi politikának egész új programját körvonalazta már s dolgozza most ki — s gyönyörűség olvasni, nevezete-

sen az Ottó Bauer s a Karl Renner idevágó írásait, kik közül az utóbbi a gyakorlat minden mozzanatához hozzáilleszti elméleteiket s igazán zseniális szemmel látja meg a mai anarchiában a jövő rend és egyetlen lehetséges expédiens lappangó jelentkezését, sőt de facto meglételét. Még az egyes községeken s akár falvakon belül is teljes autonómiát követel a nemzeteknek s ellenállhatatlan a bizonyítása, mikor rámutat arra, hogy a vegyes és egy nemzettől dominált lakosságú városokban a kisebbség *Narodni domjai* vagy *Deutsches Hausjai*, szabad iskolái, kulturegyletei és tagsági díjai nem egyebek, mint sölójában a minoritás városházai, iskolái és községi adói, csak szervezetben, üldöztetésben, törvényen kívül s nem kötelező formában. Ezt az irodalmat — az osztrák nemzetiségi kérdés szociáldemokrata irodalmát — ismertetni vétek volna, mert ezt ismernie kell, teljes olvasásból, minden és minden pártbeli értelmes embernek, különösen magyarnak, a kinek nem kisebb dolga, mint bizonyos fokig a jövője készül azon az osztrák konyhán, melyet most az általános választójog s a gyakorlatipolitikára lépettszociáldemokrácia hevít új tűzzel s táplál új matériával. Ez bizonyára nem azt jelenti, hogy az osztrák földön s osztrák körülményekből legyűrt elmélet a magyar nemzetiségi problémára is azon mód ráillenék — s époly ostobaság volna ráankeröltetni próbálni vagy azokat átvenni, mint a mily ostobaság lett volna, ha az osztrák szociáldemokrácia az általános választójog után sem veszi komolyan számba Ausztriának nemzetiség szerint való széttagoaltságát. Nekünk kétszeres okunk van tudomásul vennünk az osztrák nemzetiségi politika renaissanceát; először is ennek egyik mellékproduktuma, a mivel mihamarább meggyűlik majd a bajunk: a Gross-Oesterreich konstrukciója — viszont a Gross-Oesterreiches reményeknek nem legkisebb csalogatása és táplálója az az anarchia, melyben rendezetlen vadul és mérgesedik a struczpolitikus dolyffel tudomásul nem vett magyar nemzetiségi kérdés.

IGNOTUS.

A NAGYBÁCSI ÁLMA.

Dosztojevszkij M. Tivadar elbeszélése.

10 Oroszból fordította SZABÓ ENDRE.

— De hátha valamit kérdeznek?

— Akkor is hallgass.

— De örökké csak nem hallgathatok, Alekszandrovna Mária.

— No hát felej röviden, például úgy, hogy: hm! vagy valami efélét; ezzel azt fogod megmutatni, hogy okos ember vagy és meggondolod, mielőtt felelnél.

— Hm!

— Érts meg jól. Azért viszek, mert meghallottad, hogy a herczeg nálunk van s e felett való örömben azonnal siettél nála tisztelegni és őt magadhoz falura meghíni. Érted?

— Hm!

— Hiszen most ne hmgess, számár! Nekem felelhetsz.

— Jól van, matuska, minden úgy lesz, a hogy akarod; de minek hijam én meg a herczeget?

— Mi? mi? már megint okoskodol? Mi közöd neked ahhoz, hogy minek? Hogy is mersz e felől tudakozódni?

— Csak azért kérdeztem, Alekszandrovna Mária, mert hogy hijam meg, ha egyszer azt rendeled. hogy egy szót se szóljak?

— Én fogok helyetted beszélni, te majd csak hajtogasd magad és tartsd a kezeden a kalapot. Érted?

— Értem, mat... Alekszandrovna Mária.

— A herczeg rendkívül szellemes. Ha ő valamit mond, még ha nem is neked, hát te mindig kedélyes, vidám mosolygással fogadd azt, érted?

— Hm!

— Már megint hmgetsz. Velem ne hmgess. Felelj egyszerűen és világosan, hogy érted-e vagy sem.

— Értem, Alekszandrovna Mária, értem; hogyne érteném; csak azért hmgetek, hogy megtanuljam a mit rendeltél. De én azért

mégis csak azt mondom: hogy lesz az, hogy ha a herczeg valamit mond, hát nekem rá kell nézmem és mosolyognom? De hát ha valamit kérdez tőlem?

— Jaj beh értelmetlen bumfordi vagy! Hiszen mondtam már, hogy hallgass. Majd én felelek helyetted, te csak mosolyogj.

— Majd még azt gondolja, hogy néma vagyok.

— Nagy dolog! Hadd gondolja; de másfelől eltitkolod ám, hogy ostoba vagy.

— Hm... No és ha mások találnak valamit kérdezni?

— Senki sem fog kérdezni. Aztán ha véletlenül valaki oda jönne, — mitől isten őrizzen — ha valaki kérdez tőled valamit vagy mond valamit, akkor azonnal szarkasztikus mosolylyal felelj. Tudod-e: mi az a szarkasztikus mosoly?

— Valami szellemesség, ugy-e matuskám?

— Majd adok én neked szellemességet, te hülye. Ugyan ki fog te tőled, bolondtól szellemességet várni? Az a mosoly gúnyos mosoly, érted? gúnyos és lenéző.

— Hm!

«Jaj, félek én e miatt! — suttogta magában Alekszandrovna Mária. — Ez az ember csakugyan eltökélte magában, hogy kiiszsza a véretem. Igazán még legjobb volna, ha oda sem vinném.»

Eképen okoskodva és nyugtalankodva, Alekszandrovna Mária folytonosan kinézegetett a kocsi-ablakon és siettette a kocsist. A lovak a nélkül is rohantak, de neki az is kevés volt. Matvéjevics Atanáz szótlanul ült a maga szögletében és gondolataiban a feladott leckét tanulgatta.

Végre a kocsi beért a városba és megállt az Alekszandrovna Mária háza előtt. De alig ugrott ki hősnőnk a lépcsőre, a mint hirtelen meglátott egy fedeles szánkát a ház felé repülni, azt a szánkát, a melyben rendszeren Antipova Nikolajevna Anna szokott járni. A szánkában két hölgy ült; az egyik — természetesen — Nikolajevna Anna, a másik — az ő nem régi jó barátnéja és mindenben utánzója, Dmitrijebna Natália. Alekszandrovna Mária-

ban meghült a vér. De még csak fel sem kiálthatott, mikor a szán odaért s abban még egy harmadik személy is sejthetővé lett.

Örvendező kiáltások hallatszottak:

— Alekszandrovna Mária! És Matvéjevics Atanáz is vele! Megjöttek! Honnan, honnan? Épen jókor, mert mi egész estére jöttünk ám ide. Mily kellemes meglepetés!

A hölgyek leugráltak a szánkából és elkezdtek csicseregni, mint a fecskék. Alekszandrovna Mária nem akart a szeméinek és füleinek hinni.

«Sülyednétek el! — gondolta magában. — Ennek összeesküvést sejtető bűze van. Résen kell lenni... De nem fogtok ti engem lefőzni, szarkák! Várjatok csak...»

XI. fejezet.

Mozgljácov, a mint látszott, teljesen megnyugtatta jött ki Alekszandrovna Máriától. Moszkáleva asszony egészen felélénkítette őt. Borodujevhez azonban nem ment el, mert szükségét érezte a magánynak. A hősi és regényes ábrándok áradata nem hagyott neki nyugtot. Ábrándozott arról, hogy Zinával ünnepiesen világosítják fel egymást, hogy a megbocsátás nemes könnyeit fogják hullatni; ábrándozott a halványságáról és kétségbeeséséről a pétervári bálon, aztán Spanyolországról, a Gvadalkvivirről, a meghaló hercegről, a ki halálos ágyán egybe teszi majd a szerelmek kezeit. Elő került aztán ábrándjaiban a gyönyörű feleség, a ki hűségében is mindig bámulja az ő hősiességét és magasztos érzelmeit; mellékesen valamely grófnének a különös figyelme ő iránta, abból a «felsőbb társaságtól,» a melybe ő okvetlenül bejut, a mint feleségül veszi Zinát, a K. herceg özvegyét; aztán a vicze-gubernátori állás, a jövedelmek, egy szóval mindaz, a mit oly ékes szavakkal festett le Alekszandrovna Mária. Hanem egyszerre csak egészen megmagyarázhatatlan módon, miután már szinte valóságul érezte mindez ábrándokat, hirtelen egy rendkívül bosszantó gondolat ütötte meg: hogy bármint álljon is azonban a dolog,

ezúttal ő végre is csak hosszú orral maradt. Mikor ez a gondolat megütötte, észre vette, hogy valahová nagyon messze, Mordászovnak valami elhagyott és ismeretlen külvárosába jutott. Már sötétedni kezdett. Az utczákon, a melyeket földbe süppedt apró házikók képeztek, dühösen ugattak a kutyák, a melyeket vidéki városokban rémítő nagy mennyiségben tartanak, még pedig épen azon városnegyedekben, a melyekben nincs mit őrizni és nincs mit lopni. Nyirkos hó kezdett esni. Néha egy-egy elkésett polgárral találkozott, vagy egy-egy ködmönös, csizmás paraszt asszonnyal. Mindez bosszantani kezdte Alekszandrovics Pált, maga sem tudta, hogy miért; ez pedig rossz jel volt, mert mikor a dolgunk jóra fordul, akkor — ellenkezőleg — mindent kedves, rózsás színben szoktunk látni. Alekszandrovics Pálnak önkénytelenül eszébe jutott, hogy Mordászovban idáig mindig ő adta a tónust; nagyon szerette, ha minden háznál czélozgatnak arra, hogy ő vőlegény és ha ezért gratuláltak neki. Még büszke is volt rá, hogy ő vőlegény. S íme most egyszerre úgy jelen meg mindenki előtt, mint várakozási rangba helyezett. Ki fogják nevetni. Mert azt utóvégre sem teheti, hogy mindenkinek elbeszélje a pétervári bálakat, a bálterem oszlopait, a Gvadalkvivirt stb. Okoskodása, töprengése közben végre egy gondolata támadt, a mely már régen birizgálta a szívét: «De igaz-e mindez? Bekövetkezik-e úgy minden, a hogy azt Alekszandrovna Mária leírta?» Itt eszébe jutott, hogy Alekszandrovna Mária ravasz dáma ám, hogy az — bármennyire érdemes is a köztisztetére, — mégis csak nagy pletyka-csináló s hazudik reggeltől estig. Hogy annak, most, mikor őt eltávolította, bizonyára megváltak erre a maga okai, mert szép jövőt festeni végre is akárki tud. Eszébe jutott Zina is; eszébe jutott annak búcsú-pillantása, a mely épen nem tanuskodott valami titkolt szerelmi szenvedelemről s hogy ő ez iránt ezelőtt egy órával mégis bolonddá hagyta magát tenni! E gondolatnál Alekszandrovics Pál hirtelen megállt s könyekig elvörösödött a szégyentől. Ehhez még a

következő perczen igen kellemetlen dolog történt vele: félre lépett és a gyalogjáróról lezuhant a hófúvásba. Míg a hóban eviczkált, az a kutyanyáj, mely őt már régen kísérte az ugatásával, most minden felől megrohanta őt. A kutyák közül egy, a legkisebbik és legdühösebbik még rá is ugrott, fogával a subája szélébe csimpajkozva. Miután hangos káromkodások, sőt sorsa átkozása közt a kutyákat szétverte, megtépett subával s lelkében elviselhetetlen búsulással elvánszorgott végre az utca szögletéig s itt arra a fölfedezésre jutott, hogy eltévedt. Köztudomású pedig, hogy az olyan ember, a ki valamely város ismeretlen helyén eltéved, különösen éjjel, semmikép sem tud az utczán egyenesen menni; minden pillanatban készíti őt valami láthatatlan erő, hogy okvetetlenül beforduljon minden elő kerülő mellék-utczába és siktorba. Ezt a rendszert követve Alekszandrovics Pál végképen eltévedt. «Ah, hogy az ördög vinne el minden fellengző gondolatot!» gondolta magában, mérgében nagyot köpve. «S hogy az öreg ördög vinne el mindannyiokat magasabb érzelmeitekkel és a Gvadalkvivirrel együtt!» Nem mondhatnám, hogy Mozgljácov e perczen valami kedves lett volna.

Végre kimerülten, elgyötörten, két órai caplatás után az Alekszandrovna Mária kapujához ért. Több fogatot látván ott, elcsodálkozott. «Talán vendégek? valami estély készül? — gondolta magában; — ugyan mit akarnak?» Találkozván egy cseléddel s megtudván, hogy Alekszandrovna Mária kint járt a faluban és behozta Matvéjics Atanázt fehér nyakkendővel s hogy a hercege már fölébredt, de még nem jött le a vendégek közé, Alekszandrovics Pál minden további nélkül elindult felfelé a bácsikájához. Olyan lelki állapotban volt, a melyben a gyenge karakterű ember képes magát elhatározni bármilyen szörnyű cselekedetre, hogy bosszút álljon, nem gondolva arra, hogy azért talán egész életével kell megbűnhődnie.

Felérván az emeletre, a herceget egy karosszéknél találta, a mint az az úti toalet-

készlete előtt ült, teljesen csupasz fejjel, de arcán már spanyol- és pofa-szakállal. A parókája az ősz komornyikja, az ő kedvencz Pahomücs Iván kezében volt. Pahomücs mélyen elmerülve és tisztelettudással fésülgette a parókát. A mi a herceget illeti, az nagyon szánalmas látványt nyújtott. Még nem igen tért magához az iménti iszogatásból. Valahogy egészen tönkre menten ült, a szemeit klappogtatta s úgy nézett Mozgljácovra, mintha azt meg nem ismerte volna.

— Hogy van bácsikám? — kérdezte Mozgljácov.

— Hogyan?...te vagy az? szólalt meg végre a bácsi. — Kissé elszundikáltam, barátom. Ah istenem! kiáltott föl, egészen magához térve, — hiszen én...paróka nélkül vagyok!

— Nem baj az bácsikám! Majd segíték, ha akarja.

— De te most megtudtad a titkomat! Hiszen meghagytam, hogy az aj-tót be kell zárni! No, barátom, te most rögtön becsület száva-dat adod nekem, hogy nem használod fel a titkomat és senkinek el nem mondod, hogy nekem ál-ha-jam van.

— Ugyan, kedves bácsikám! Hát képesnek tartana engem oly aljasságra? — szólta Mozgljácov, kedvében akarna járni az öregnek... bizonyos távoli célokból.

— Nos igen, igen. S mert látom, hogy nemes gondolkozású ember vagy, hát csodálkozásba foglak ejteni...felfedezem előtted minden titkomat. Hogy tetszik neked, kedvesem, az én bajúszom?

— Remek bajúsz, bácsikám. Csodaszép bajúsz! Hogy is birta ilyen sokáig így megőrizni?

— Ocsúdj fel a csodálkozásból, barátom: ez a bajúsz is álbajúsz! — jelentette ki a hercege, diadalmasan nézve Alekszandrovics Pálra.

— Igazán? Szinte hihetetlen! Hát a pofaszakáll? Vallja be, bácsikám, hogy festi...

— Festem? Nemcsak hogy nem festem, hanem az is teljesen mű-szakáll.

— Mű-szakáll? No bácsikám, engem nem tesz bolonddá, ezt már nem hiszem. Ön csak ki akar engem nevetni.

— Parole d'honneur, mon ami! — erősítette ünnepiesen a herceg a magáét, — s képzelj: min-den-ki, de ha-tá-ro-zot-tan mindenki épügy becsapódik, mint te. Még maga Matvéjevna Sztepanida sem hiszi, ámbátor néha ő maga segít felrakni. De számítok rá, kedves barátom, hogy titkomat el nem árulod. Add rá szavadat...

— Becsület szavamra mondom, bácsikám, hogy el nem árulom. Megint csak azt kérdelem, hogy képesnek tartana engem oly aljasságra?

— Ah, kedves barátom, hogy megütöttem magamat ma, mikor nem voltál velem! Teofil megint kifordított a kocsiból.

— Kifordította? Mikor?

— Hát mikor épen befordultunk a kolostor felé...

— Tudom; az azonban a multkor volt.

— Nem, nem! Nincs több, mint két órája. A kolostorba akartam hajtatni s ő fogta magát és kifordított. Annyira megijesztett, hogy még most sincs helyén a szívem.

— De bácsikám, hiszen ön most aludt! — mondotta Mozgljácov elképedten.

— Nos igen, aludtam... azután elkocsiztam... egyébaránt... talán... az is meglehet, hogy... ah, be különös ez!

— Biztosítom bácsikám, hogy ön ezt csak álmodta. Hiszen nagyszerűen aludt ebéd után egész mostanig.

— Igazán? — s a herceg elgondolkozott. — Nos igen, csakugyan meglehet, hogy az egészet csak álmomban láttam. Én különben is mindenre emlékszem, a mit álmomban láttam. Az imént először valami rettenetes bikáról álmodtam, a melynek szarvai voltak; azután meg valami ü-gyész-ről s mintha annak is szarva lett volna...

— Az bizonyosan Antipov Vaszilyics Miklós volt, bácsikám.

— Nos igen, meglehet, hogy ő. Azután láttam Bonaparte Napoleont. Tudod, barátom, azt mondják, hogy én Bonaparte Na-

poleonhoz hasonlítok... profilban pedig nagyon hasonlítok valami régi pápához. Mit gondolsz: hasonlítok én valami pápához?

— Azt hiszem, hogy inkább Napoleonhoz hasonlít, bácsikám,

— Nos igen, en face! Egyébaránt én magam is azt hiszem, kedvesem. És abban az állapotában láttam őt álmomban, mikor már a szigeten ült és tudod, olyan fesztelen, beszédes, víg ember volt, hogy en-ge-met rendkívül mulattatott.

— Már hogy Napoleon, bácsikám? — kérdezte Alekszandrovics Pál, eltűnődve nézvé az öreget. Valami különös gondolat kezdett a fejében derengeni, a melyről azonban még nem tudott magának számot adni.

— Nos igen, Napoleon. Mindig filozófiáról beszélünk vele. S tudod kedvesem, én szinte sajnálom, hogy oly szigorúan bántak vele az an-go-lok. Persze, ha féken nem tartják, hát ő megint megrohanta volna az embereket. Veszett ember volt! De azért mégis sajnálom. Én nem úgy bántam volna vele. Én egy lakatlan szigetre küldtem volna...

— Miért lakatlanra? — kérdezte Mozgljácov szórakozottan.

— No hát ha lakottra is, de csak józan eszűektől lakottra. Nos és különféle szórakozásokban részesítettem volna őt, lett volna színház, zene, balet — s mindez állam-költségen. Kibocsátottam volna őt sétálgatni, de csak felügyelet alatt, mert más-külömben mindjárt megugrott volna. Nagyon szeretet valami pástétomot. No, pástétomot is csináltattam volna neki mindennap. Hogy úgy mondjam: atyailag kezeltem volna. Az én kezem alatt meg is tért volna!

Mozgljácov szórakozottan hallgatta a még félig álmos öreg darálását és türelmetlenül rágta a körmét. Szerette volna a beszélgetést a házasságra terelni; — maga sem tudta, hogy miért? de végtelen harag forrt a szívében. Az öreg hirtelen csodálkozással kiáltott fel:

— Ah, mon ami! El is felejtettem neked mondani! Képzelj csak én ma kérőben voltam.

— Kérőben, bácsikám? kérdezte Mozgljákov egészen felélénkülve.

— Igen, ké-rő-ben. Elmégy már, Pahomücs? No, jól van. C'est une charmante personne... De... megvallom neked, kedvesem, hogy meggondolatlanul cselekedtem. Csak most látom ezt! Ah istenem!

— De mikor volt ön kérőben, bácsikám?

— Megvallom, kedves barátom, hogy én magam sem tudom: mikor. Hátha ezt is csak álmodtam! Jaj beh fur-csa ez!

Mozgljákov össze rezzent az örömtől. Új eszme támadt a fejében.

— Mikor és kit kért meg ön, bácsikám? — ismételte türelmetlenül.

— A háziasszonyom lányát, mon ami... cette belle personne... a nevét már elfelejtettem. De tudod, mon ami, nekem semmiképpen sem lehet megházasodnom, hát most mit csináljak?

— Igen bizony: ön elveszett ember, ha megházasodik. De engedjen meg még egy kérdést, bácsikám. Egész bizonyosan meg van ön a felől győződve, hogy megkérte?

— Nos igen, meg vagyok győződve...

— Hátha ezt is csak álomban látta, mint azt, hogy másodszor is kifordult a kocsi-jából.

— Ah Istenem! Csakugyan! Meglehet, hogy ezt is csak álomban láttam. Annyira, hogy most már nem is tudom: hogy mutasam meg ott magamat! Hogyan lehetne azt valami mellékes úton és módon megtudni, hogy megkértem-e hát vagy sem? Mert képzeld el csak, hogy milyen most az én helyzetem!

— Tudja mit, bácsikám: én azt tartom, hogy tudakozódní sem kell.

— Hát?

— Bizonyosra veszem, hogy ön az egészet csak álmodta.

— Magam is azt hiszem, kedvesem, annyival inkább, mert ilyesmit én gyakran álmodom.

— No látja, bácsikám. Ne feledje, hogy egy kicsit ivott a reggelinél is az ebédnél is, végül pedig...

— Nos igen, barátom, meglehet, hogy csakugyan attól...

— Annyival is inkább, bácsikám, mert ha még annyira felhevült állapotban lett volna is, ébren ilyen meggondolatlan lépést nem tett volna. A mennyire én önt ismerem, bácsikám, ön rendkívül megfontoló ember...

— Nos igen, igen.

— Képzelve csak: ha ilyesmit megtudnának az ön rokonai, a kik különben is rossz indulattal vannak ön iránt, mi volna akkor?

— Ah Istenem, hát mi volna akkor? — kiáltott fel ijedten a herczeg, — mi volna akkor?

— Kérem! Hiszen kórusban kiabálnák mindannyian, hogy ön ezt nem tehetette jözan ésszel, hogy ön örült, hogy önt gondnokság alá kell helyezni, hogy önt megcsalták, s még az se lehetetlen, hogy betétenék valahová megfigyelés végett.

Tudta Mozgljákov, hogy mivel lehet az öreget megrémíteni!

— Ah Istenem! — kiáltott fel a herczeg, reszketve, mint a falevél, — csakugyan betétenének?

— Ugyanazért gondolja meg, bácsikám, tehetett-e ön ilyen meggondolatlan lépést éber állapotban? Hiszen ön jól tudja maga is: mi van önnek a javára, vagy kárára. Ünnepiesen ki merem jelenteni, hogy ön ezt csak álmban láthatta.

— Határozottan csak álomban, ha-tá-ro-zot-tan! — adta meg magát a megrémült herczeg, — ah, beh okosan fejtetted meg te ezt, kedvesem! Lelkemből hálás vagyok, hogy észre térítettél.

— Én pedig nagyon örülök, bácsikám, hogy ma önnel találkoztam. Képzelve csak: nálam nélkül ön egészen megzavarodhatott volna s úgy ment volna le oda, mint vőlegény. Gondolja meg csak, hogy milyen baj lehetett volna ebből!

— Nos igen, baj...

— Gondolja meg, hogy az a leányzó már huszonhárom éves; senki sem akarja feleségül venni s egyszerre csak ön, a dúsgazdag, előkelő ember fellép, mint az ő kérője! Hi-

szen ezek rögtön kapnak ezen az eszmén, rábeszélük önt, hogy csakugyan megkérte a háziasszony leányát s talán erőszakkal is megházasítják önt. Mert arra is számíthatnak ám, hogy ön nemsokára meghal.

— Igazán?

— Végül gondolja meg azt is, bácsikám, hogy egy olyan érdemes ember, mint ön...

— Nos igen, olyan érdemes...

— Olyan eszes, olyan szeretetre méltó...

— Nos igen, olyan eszes...

— Végül pedig ön — herczeg! Hát ilyen pártit tudna ön csinálni, ha valami okból tényleg meg kellene házasodnia? Gondolja meg csak, hogy mit mondanának az ön rokonai!

— Ah barátom, hiszen azok felfalnának! Mennyi rosszakaratot tapasztaltam én már azoktól! Képzeld: az a gyanúm van, hogy ők engem az örültek házába akartak betenni. No hát mondd meg kedves barátom, micsoda dolog ez? Hát mit csinálnék én ott... az örültek házában?

— Persze! Azért én nem is tágítok a bácsika mellől, mikor majd a lemegy a háziakhoz. Ott most vendégek vannak.

— Vendégek? ah Istenem!

— Ne féljen bácsikám, én majd vele leszek.

— Ah beh hálás vagyok neked, kedves barátom! Te az én megmentőm vagy. Tudod-e mit? Legjobb, ha én innen elutazom.

— Holnap, bácsikám, holnap reggel hét órakor. Ma pedig az összes jelenlevőktől elbúcsúzik és kijelenti, hogy elutazik.

— Okvetlenül elutazom... Miszail atyához... De kedves barátom, hátha... azok mégis csak megcsinálják velem a kézfogót?

— Ne féljen bácsikám, én vele leszek. Aztán elvégre is: akármit mondjanak önnek, akármire czélozzanak, ön csak mondja azt, hogy ön az egészet csak álmodta, a mint hogy úgy is történt.

— Nos igen. Mindenesetre csak álmodtam. Hanem azért tudod: mégis csak bájos álom volt! A leányka bámulatosan szép s tudod: az idomai...

— No isten önnel, bácsikám, én lemegyek ön pedig...

— Hogyan? hát te engem magamra hagysz? — kiáltott fel a herczeg ijedten.

— Nem, bácsikám, csak külön megyünk le; először én, azután ön. Ez jobb lesz.

— No jó. Nekem úgysis fel kell jegyeznem egy eszmémet.

— Nagyon jó, bácsikám, jegyezze föl az eszméjét, aztán jöjjön le, de ne késsek sokáig. Holnap reggel pedig...

— Holnap reggel pedig a szerzetes-paphoz, feltétlenül oda. Charmant, charmant! De tudod: az a leányka bámulatosan szép... azok az idomok... s ha már okvetlenül meg kellene házasodnom, hát én...

— Isten őrizze önt attól, bácsikám.

— Nos igen, isten őrizzen. Isten veled, kedvesem, mindjárt megyek én is, csak feljegyzem... Igaz ni! régen akarom már tőled kérdezni, hogy olvastad-e te a Casanova emlékiratait?

— olvastam, bácsikám; miért kérdezi?

— Nos igen. Itt van ni, most meg elfelejtetem, hogy mit akartam mondani.

— Majd eszébe jut, bácsikám. A viszontlátásra!

— A viszontlátásra, barátom, a viszontlátásra! Hanem azért mégis csak elbűvölő volt az az álom, el-bű-vö-lő!

XII. fejezet.

— Mind össze szedelőzködtünk kegyedhez! mind! Ilyinisna Praszkovja is eljön, Karlovna Lujza is el akart jönni, — csiripelt Nikolajevna Anna, belépve a szalonba és falánk tekintettel körül nézve.

Meglehetősen csinos kis dámácska volt, tarkán és gazdagon öltözve s maga is tudta magáról, hogy csinoska. Szentül hitte, hogy a herczeg Zinával valamelyik szögletben elrejtőzködött.

— Eljön Petrovna Katalin is, Mihajlova Feliszáta is el akart jönni, — folytatta Dmitrijevna Natália, egy kolosszális méretű dáma, a kinek idomai annyira megtetszetek

a herczegnek s a ki roppantúl hasonlított valamely gránátoshoz. Rendkívül kis rózsaszínű kalapja volt, a mely a tarkóján billegett. Már három hete, hogy a legőszintébb barátnéja Nikolajevna Annának, a ki után már régen járt és a kit — a mint látszott, — szeretett volna egy fogásra mindenestől lenyelni.

— Nem is beszélve arról a — mondhatni — nagy elragadtatásról, melyet a felett érzek, hogy mindkettőjüket magamnál láthatom, különösen így este, — kezdte éneklő hangon Alekszandrovna Mária, a mint első meglepetéséből magához tért, — de mondják kérem: mi a csoda vezette kegyeteket ide épen ma, mikor én már végkép letettem arról a szerencséről, hogy kegyetek meglátogassanak?

— Óh Istenem, milyen kegyed, Alekszandrovna Mária! — szólt édeskésen és szégyenlősen vihogva Dmitrijevna Natália, a mi igen érdekes kontrasztot képezett az ő külsejével.

— Mais ma charmante, — csiripelt Nikolajevna Anna, — valamikor csak össze kell már hozni azt a színi előadást. Ma is azt mondta Mihajlovics Péter Sztaniszlávovics Kalisztnak, hogy őt rendkívül elkészeríti az, hogy nálunk semmi sem megy rendben, hogy mi csak veszekedünk. Összegyültünk hát ma négyen és gondoltuk magunkban: ugyan menjünk el Alekszandrovna Mária-hoz és vele együtt hozzunk rendbe mindent. Dmitrijevna Natália értesítette a többieket is. Mind itt lesznek. Aztán itt megállapodunk és rendben lesz minden. Ne hajtsák már egyre azt, hogy mink csak veszekedni tudunk, igaz-e, mon ange? — tette hozzá játsszi hangon, megcsókolva Alekszandrovna Mária-t. Ah Istenem, Afanászjevna Zinaida, kegyed napról-napra szebb lesz. S Nikolajevna Anna csókjaival most Zinának esett.

— Nincs egyéb dolga, mint hogy egyre szépüljön, — tette hozzá édeskésen Dmitrijevna Natália, a kezét dörzsölve.

«Jaj, hogy az ördög vinné el őket! Nekem már eszemben sem volt az a színi előadás.

Jó ürügyet találtak, a szarkák!» suttogta magában Alekszandrovna Mária, magánkívül a dühében.

— Annál inkább, angyalom, — tette hozzá Nikolajevna Anna, — mert most kegyetekenél van az a kedves herczeg. Hiszen tudják tán, hogy Duhanovóban a volt földesúrnak saját színháza volt. Mi már tudakozódtunk és rájöttünk, hogy ott el vannak valahol rakva az összes régi berendezések, dekorációk, függönyök, sőt kosztümök is. A herczeg ma nálam volt s annyira meglepett a látogatásával, hogy egészen meglepedkeztem ezt előtte szóba hozni. Most majd beszélünk a színházról.

(Folytatjuk.)

Közgazdaság.

Az Adria m. kir. tengerhajós r.-t. május hó 11-én délután 4 órakor tartotta meg rendes évi közgyűlését Lánczy Leó főrendiházi tag elnöklésével. A kereskedelmi kormányt Gyöngyössy János miniszteri tanácsos, a társulat miniszteri biztos képviselte. Lánczy Leó elnök a közgyűlést megnyitván, a jegyzőkönyv vezetésével Kovács József dr. vezértitkárt bizta meg, hitelesítésére Sarbó Artur dr. és Ipolyi Gábor részvényeseket kérte föl, azután meleg szavakkal emlékezett meg Kohner Zsigmond igazgatósági tag elhunytáról, minek emlékét jegyzőkönyvileg megörökítették.

Az igazgatóság által a közgyűlés elé terjesztett évi jelentés szerint az 1907. üzletév mérlege 1.356,659 korona 94 fillér tiszta nyereséggel záródik, vagyis 100,082 korona 19 fillérrel kedvezőbb, mint az előző évé. A köszénárak emelkedése, az áru-fölvételnek a fumei vonalon gyakran előfordult szünetelése, a vasárnapi munkaszünet, mely a különböző külföldi kikötőkben is életbe lépett, s az üzemet hátráltató számos más körülmény mellett e kielégítő pénzügyi eredmény csak az tette lehetővé, hogy a társulat hajóraját ez évben nem érték komolyabb természetű balesetek, s így a gőzösök az egész éven át üzemben lehettek, valamint az is, hogy a társulat pénzügyi helyzete megszilárdulván, a kamatjövedelem is emelkedett. Az 1907. évi összforgalom 931,181 tonna volt, e szerint 9530 tonnával kevesebb mint az előző évben. Ez összforgalomból a kivitelre esik 1907. évben 289,569 tonna, 1906. ében 298,225 tonna,

a behozatalra esik 1907. évben 127,853 tonna, 1906. évben 65,449 tonna, a közbeeső kikötői forgalomra esik 1907. évben 513,759 tonna, 1906. évben 577,037 tonna. Az előző évhez képest a kivitel 8656 tonnával, a közbeeső kikötői forgalom 63,278 tonnával csökkent, míg a behozatal 62,404 tonnával emelkedett. A behozatal első sorban a kőszénimportnak 44,649 tonnával, továbbá a nyersvasnak (plus 3796) és a vasárúknak (plus 2725) élénkebb forgalma által gyarapodott, míg a déligyümölcs behozatal 992 tonnával csökkent. A kivitel főbb cikkei közül: fa (8616), rizs (1313), cukor (14,715), ásványvíz (2418) emelkedett, viszont a liszt 15,735 tonnával, a gabona 10.363 tonnával, a rizsliszt 1628, a cserkivonat 2127 tonnával csökkent. A közbeeső kikötők forgalma az előző évhez képest azért kisebbedett, mert a hazatérő hajók nem mint egyébkor, az olasz kikötőkbe, hanem Fiuméba hozták a kőszén. Megemlékezik továbbá a jelentés arról, hogy a nagy állami támogatással a modern új hajókkal dolgozó idegen versennyel való megküzdhetés végett az Adria is a mai igényeknek mindenben megfelelő új hajók beszerzését tervezi, a nélkül azonban, hogy erre a célra külön pénzügyi tranzakcióhoz szándékoznék folyamodni. A kereskedelmiügyi kormányzatnak ily értelemben tettek előterjesztést, s remélik, hogy ez a kereskedelmi tengerészetünk haladását és fejlődését is előmozdító ajánlat gyakorlatilag is meg lesz valósítható. A Nagybritániába, Franciaországba, Belgiumba és Hollandiába irányuló forgalom kedvezőtlen eredménye első sorban lisztkivitelünk jelentékeny hanyatlásának a következménye. A lisztkivitelnek általában rendkívüli arányokban való visszaesése az Adriát is súlyosan érinti. Ez a forgalom volt előbb az angliai és franciaországi járatok legfontosabb tényezője és ennek állandó gyöngülése a forgalmat igen érzékenyen érinti. A kiviteli forgalom lanyhaságáért a kőszénbehozatali viteldíjak javulása nyújtott kárpótlást. Az Adria által képviselt Cunard-társaság magyar-amerikai vonalán a nyugati irány utasforgalma az északamerikai gazdasági válság miatt igen lényegesen csökkent, a visszavándorlás azonban Fiume felé is örvendetes arányokat öltött. Az áruforgalom e vonalon, különösen a kivitelben, kielégítő arányokban fejlődik, s remélhető, hogy e közvetlen észak-amerikai összeköttetés útján az továbbra is emelkedni fog.

Az 1907. üzletév mérlege szerint az 1906. évben új számlára áthozott 37,020 korona 20 fillér

hozzászámítása után összesen 1.393,680 kor. 14 fill állott a közgyűlés rendelkezésére, melynek hováfodítása tekintetében következőket határozták el: A lefolyt évi tiszta nyereségből, vagyis 1.356,659 korona 94 fillérből az alaptőke 5 százalékos kamatoztatására fordítanak 500,000 koronát, a fennmaradó 856,659 korona 94 fillér 5 százaléka, 42,833 korona a tartalékalaphoz csatoltatik. Az így megmaradó 813,826 korona 94 fillérből 10 százalék, azaz 81,382 korona 69 fillér az igazgatóság jutaléka, míg 40,000 korona a tisztviselők közt osztandó szét jutalék gyanánt. A fennmaradó 692,444 korona 25 fillérhez hozzáadva az előző évről új számlára áthozott 37,020 korona 20 fillért, még 729,464 korona 45 fillér állt a közgyűlés rendelkezésére, melyből 600,000 koronát felülosztalékul fizetnek ki, úgy, hogy a főtí 500,000 koronával együtt az 1908. évi 7. számú részvényt 22 koronával fogják a társulat fiúmei, a Pesti Magyar Kereskedelmi bank budapesti, a K. K. Priv. Österr. Läderbank és a Wiener Bank-Verein bécsi főpénztárainál május hónap 1-től kezdve beváltani, a mi az alaptőke 11 százalékos kamatozásának felel meg. A még fennmaradó részből rendkívüli dotáció gyanánt 72,167 korona a tartalékalaphoz csatoltatik, mely ezáltal 3.600,000 koronára fog emelkedni. Új számlára 57,297 korona 54 fillért visznek át. A fölmentvények megadása után a felügyelő-bizottság tagjaivá Hevesy Lajos, Goldberger Gyula, Kilényi Béla és Ullmann Emil újra megválasztottak, s ezzel a közgyűlés véget ért.

Az UJ SZEMLE

megjelenik minden hó 1-én és 15-ikén.

Előfizetési ára: Az előfizetési pénzeket legcélszerűbb utalványon az UJ SZEMLE kiadóhivatalához. Budapest, V. Alkotmány-utca 23, beküldeni. Előfizetni lehet azonban minden könyvkereskedés útján is.

Az UJ SZEMLE kiadóhivatala.

TARTALOM: Kis imperiálizmus, írta: *Blaskovich Sándor*. — Az 1875-ik évi Tisza-féle fuzió története, írta: *Dr. Oláh Gyula*. — Politikai perspektívák, írta: *Dr. Aczél János*. — Egy szociális kérdés, írta: *Papp-Szász Tamás*. — Krónika, írta: *Ignotus*. — A nagybácsi álma. Dosztojevszkij regénye. — Közgazdaság.

FELELŐS SZERKESZTŐ: ABONYI ÁRPÁD.

Franklin-Társulat nyomdája.